1998 ISSN 1426-1375 INDEKS 0039050X

Kolekcja Marshalla Cavendisha

OLĘDY
A PŁYCIE
OMPAKTOWEJ

ŚWIAT WIEDZY

WSZECHSTRONNE ŹRÓDŁO INFORMACJI DLA CAŁEJ RODZINY

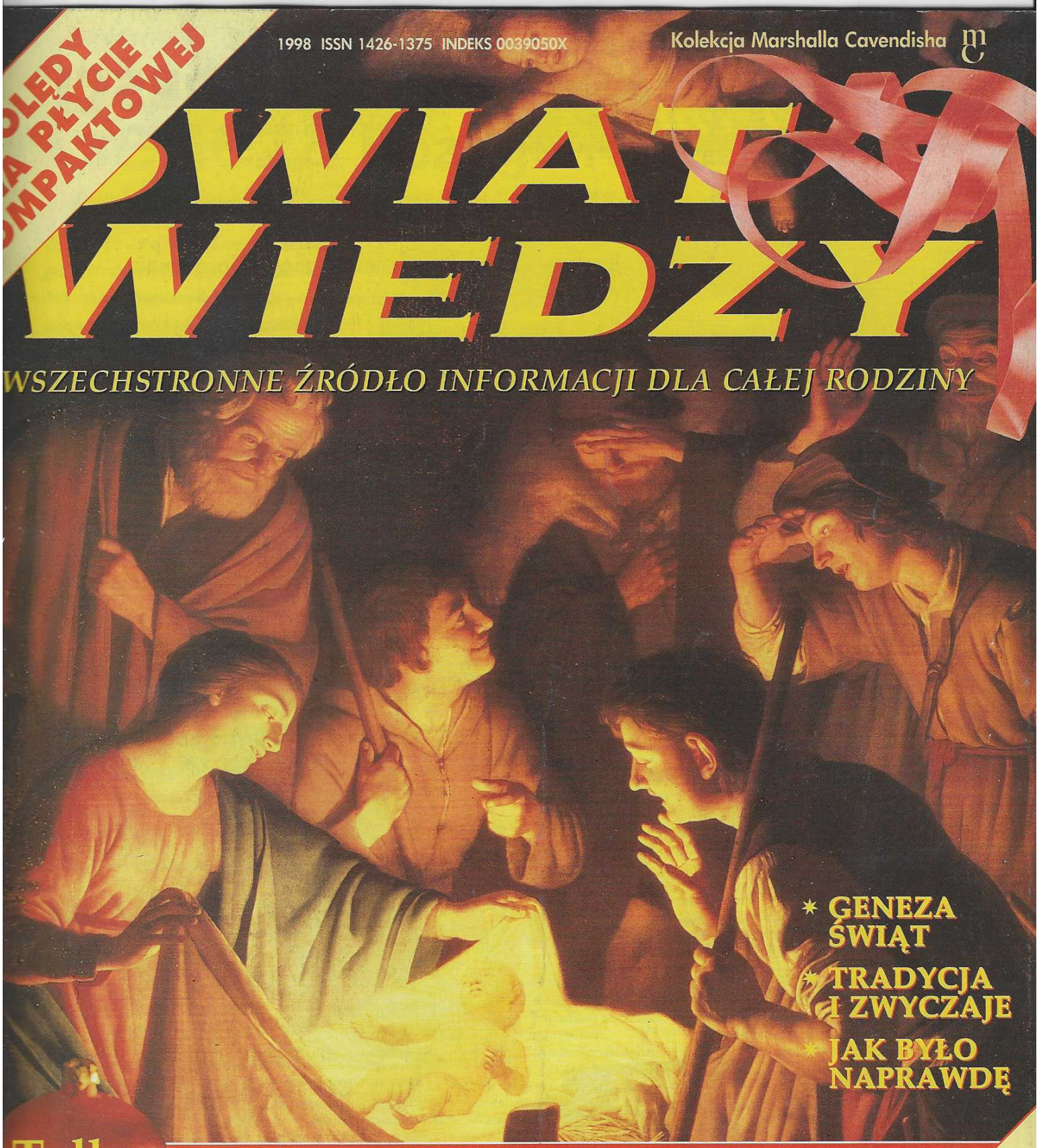

* GENEZA ŚWIĄT
* TRADYCJA I ZWYCZAJE
* JAK BYŁO NAPRAWDĘ

Tylko 7,99 zł

Cud Bożego Narodzenia

WYDANIE ŚWIĄTECZNE

Cud Bożego Narodzenia

Drogi Czytelniku!

Zapraszamy do lektury specjalnego, świątecznego numeru Świata Wiedzy. Znajdziesz w nim odpowiedź na pytanie skąd wywodzi się tradycja obchodów bożonarodzeniowych i jak powstały rozmaite, dobrze nam dzisiaj znane zwyczaje. Dowiesz się, co nauka mówi o takich zjawiskach jak gwiazda betlejemska czy dzieworództwo, oraz jak interpretowane są Cztery Ewangelie. Zobaczysz też jak obchodzi się Boże Narodzenie w innych krajach. Na zakończenie możesz sprawdzić swoją wiedzę przy pomocy specjalnie przygotowanego quizu. W lekturze niech towarzyszą Ci piękne kolędy z załączonej płyty kompaktowej, którą przygotowaliśmy na tę szczególną okazję. Życzymy Wesołych Świąt i Szczęśliwego Nowego Roku.

Redakcja

Kompletuj kolejne numery

Zaprenumeruj Świat Wiedzy

Proponujemy trzy warianty prenumeraty:
13 zeszytów – płacisz tylko za 12 – *47,88 zł*
27 zeszytów – płacisz tylko za 24 – *95,76 zł*
52 zeszyty – płacisz tylko za 45 – *179,55 zł*

Wpłaty kieruj na konto:
Świat Wiedzy
Media Service Zawada sp. z o. o.
Al. St. Zjednoczonych 51
04 – 028 Warszawa
Bank Handlowy
I Oddział w Warszawie
Nr konta 10301016 – 06533065

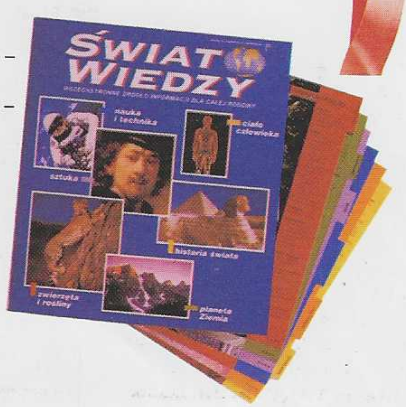

Prenumerując 52 zeszyty oszczędzasz 27,93 zł.

SPIS TREŚCI

W MAGAZYNIE

Geneza Bożego Narodzenia 1
Dlaczego narodziny Chrystusa zbiegają się w czasie z pogańskim świętem.

Narodziny dzieciątka 4
Różne sposoby przedstawiania sceny narodzin Jezu

Tradycja i zwyczaje 6
Co kryje się za różnymi wierzeniami bożonarodzeniowymi?

Kolędy bożonarodzeniowe 10-1
Piękne, nastrojowe kolędy oddające niepowtarzalną atmosferę świąt.

Jak było naprawdę 12-1
Co mówi nauka o narodzinach i śmierci Chrystusa?

Boże Narodzenie na świecie 16-2
Jak obchodzi się święta Bożego Narodzenia w innych krajach?

Quiz Okładk
Sprawdź swoją wiedzę o świętach Bożego Narodzeni

NA PŁYCIE KOMPAKTOWEJ

Kolędy

Unikalny zbiór kolęd zawierający tradycyjne utwory w wykonaniu chórów z różnych krajów europejskich

Kolędy polskie – Zespół Śpiewaków Miasta Katowice Camerata Silesia pod dyrekcją Anny Szostak. Zespół objęty jest mecenatem Urzędu Miasta Katowice, a jego głównym sponsorem jest Bank Przemysłowo-Handlowy SA. Utwory w wykonaniu Cameraty Silesii po raz pierwszy ukazały się na płycie kompaktowej „Oj, maluśki, maluśki" wydanej przez MUSICON Poland, w aranżacji Krzysztofa Baculewskiego.

Kolędy angielskie w wykonaniu Chóru Katedry Canterbury pod dyrekcją Davida Wicks'a, organy: David Flood

Wydanie na licencji Music Collection International Ltd., zaczerpnięte z albumu Music Club, zatytułowanego „Carols from Canterbury" MCCDX010.

Zdjęcie na okładce: AKG Photo

© Marshall Cavendish Ltd 1998

Marshall Cavendish Polska Sp. z o.o.
Al. Stanów Zjednoczonych 51 p. 405, 04-028 Warszawa

Druk:
Donnelley Polish American Printing Company, ul. Obrońców Modlina 11, 30-833 Kraków

Geneza Bożego Narodzenia

W wielu krajach święta Bożego Narodzenia są najważniejszym wydarzeniem roku – okresem radości i szczodrości. Powszechnie uważa się, że święto to wywodzi się z tradycji chrześcijańskiej, lecz w rzeczywistości jego korzenie są znacznie starsze.

Mary Evans Picture Library

Geneza święta zwanego dzisiaj Bożym Narodzeniem sięga początków ludzkości. Człowiek był uzależniony od Słońca, którego życiodajna energia zapewniała mu pożywienie i powodzenie. Święta nawiązywały często do zmieniających się pór roku i do wędrówki Słońca. Szczególne znaczenie miało zimowe i letnie przesilenie dnia z nocą.

Mary Evans Picture Library

Przesilenie zimowe, przypadające 22 grudnia, po którym dni znowu stają się dłuższe, miało najważniejsze znaczenie. Na długo przed okresem rzymskim ludy zamieszkujące Europę uroczyście obchodziły ponowne przebudzenie przyrody i powrót światła, z którym łączyła się nadzieja i życie. Nasza wiedza na temat tych obrzędów jest znikoma, ale dawne obyczaje, zwłaszcza w krajach Europy północnej, gdzie zimowy chłód i mrok doskwierały ludziom bardziej niż na południu, wskazują na istotną rolę symboliki ognia i światła.

Saturnalia

W porze zimowej przyroda odpoczywa, ustają roboty w polu. W dawnych czasach oznaczało to mniej pracy oraz spichrze i spiżarnie pełne jesiennych zbiorów: idealna pora, by świętować. Starożytni Rzymianie między 17 a 24 grudnia obchodzili Saturnalia, ku czci Saturna, boga rolnictwa i zasiewów.

Jego imię wywodzi się od łacińskiego *serere* – „siać". Początkowo świętowano w okresie zasiewów, lecz z biegiem lat obchody przeniesiono na okres poprzedzający uroczystości związane z początkiem pierwszego miesiąca nowego roku. Saturn był bogiem obfitości, radości i szczodrości, jego święto upływało zatem pod znakiem uciech, gościnności i dobroci. Domostwa przyozdabiano gałązkami ostrokrzewu i bluszczu, obowiązywał zakaz pracy (spod którego wyłączeni byli kucharze i bankierzy), wymieniano się prezentami, wystawiano sztuki i organizowano pokazy tańca. Wszyscy jedli, pili i cieszyli się życiem – niewolnicy biesiadowali na równi z panami, a biednym rozdawano jedzenie. Później połączono Saturnalia z obchodami Nowego Roku i dwutygodniowy okres zabawy stał się regułą w całym Cesarstwie Rzymskim. Z biegiem czasu każdy z podbitych krajów dodawał własne święta i obrzędy do tradycji rzymskiej.

Mieszkańcy starożytnego Rzymu obchodzili Saturnalia jako święto radości i ucztowania.

25 grudnia był dniem urodzin perskiego boga światła, Mitry.

Papież Grzegorz starał się włączyć pogańskie obrzędy do rytuału chrześcijańskiego.

Kult Mitry

Religia chrześcijańska, która zataczała coraz szersze kręgi, nie miała do zaoferowania swoim wyznawcom święta, które mogłoby dorównać Saturnaliom.

Trudno było się wyrzec dwóch tygodni nieograniczonej swobody. Ludzie niechętnie rezygnowali ze starego, pogańskiego święta na rzecz religii bardziej powściągliwej i surowej. Znacznie groźniejszym jednak rywalem dla chrześci-

Iluminacja pochodząca z średniowiecznego śpiewnika, szkoła florencka, XV w. Fitzwilliam Museum, uniwersytet w Cambridge/Bridgeman

jaństwa okazał się wywodzący się z Persji kult bóstwa słonecznego – Mitry.

W pogańskiej tradycji Mitra był bogiem światła, uosobieniem czystości i cnoty. 25 grudnia, dzień jego narodzin, był dla jego czcicieli najważniejszym dniem w roku. W II i III wieku n.e. kult Mitry, który zawierał wiele analogii do znacznie młodszej religii chrześcijańskiej, ogarnął swym zasięgiem całe Cesarstwo. Cesarz Aurelian obwołał nawet Mitrę jednym z bogów państwowych.

Kościół chrześcijański, którego misją było zdobyć jak najwięcej wyznawców, walczył zażarcie z bardzo popularnym kultem Mitry, stale szukając sposobów przeciągnięcia jego zwolenników na swoją stronę. W IV wieku n.e. hierarchia Kościoła chrześcijańskiego wpadła na pomysł przejęcia 25 grudnia i obchodzenia w tym dniu święta chrześcijańskiego – narodzin Jezusa, które wcześniej czczono 6 stycznia.

Gdy później wiara chrześcijańska objęła Europę północną, także i tam obrzędy związane z zimowym przesileniem dnia z nocą zastąpiono świętem narodzin, czyli Bożym Narodzeniem. W miarę chrystianizacji kolejnych państw i ludów ich pogańskie obrzędy przenikały do obchodów tego święta.

Epifania

Epifania w języku greckim oznacza „objawienie się". Jest to święto upamiętniające wizytę trzech króli w Betlejem, gdzie oddali hołd nowo narodzonemu Jezusowi jako przyszłemu królowi, zapowiadanemu przez proroków. Wraz z dniem chrztu Jezusa Epifania stała się ważnym świętem we wczesnochrześcijańskim kalendarzu.

Decyzja o przeniesieniu obchodów narodzin Jezusa na dzień 25 grudnia wyeksponowała to wydarzenie, pozwalając zarazem na włączenie do święta elementów legendy o narodzinach Mitry. Bóstwo to przyszło na świat w grocie, a zdarzeniu temu towarzyszyła tajemnicza jasność na niebie. Miejscem narodzin Jezusa była także grota nieopodal Betlejem, a Trzej Królowie wędrowali do niej kierując się blaskiem gwiazdy. Dopiero znacznie później grotę zastąpiła stajenka. Wzruszająca opowieść o dzieciątku spoczywającym w żłobie jest dziś głównym motywem bożonarodzeniowym w większości krajów zachodniej i północnej Europy. Wątek Trzech Króli i Epifania natomiast zachowały swoje znaczenie w tradycji wschodnioeuropejskiej.

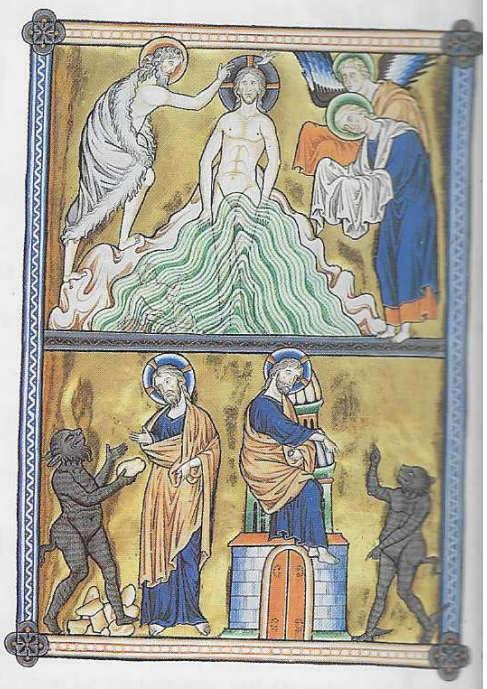

W XIII wieku chrześcijaństwo wyparło już religie pogańskie i rozpowszechniło się w całej Europie.

Murillo Bartolome Esteban (1617-82). Wesele w Kanie Galilejskiej, ok.1665-75
The Barber institute of Fine Arts, uniwersytet w Birmingham/Bridgeman

Pierwszy cud Jezusa miał miejsce w Kanie Galilejskiej. W trakcie uroczystości weselnych woda przemieniła się w wino.

Wątki pogańskie

Przeniesienie święta narodzin Jezusa na 25 grudnia pociągało za sobą zmianę obrzędów. Początkowo władze kościelne niechętnie godziły się z faktem, że wyznawcy nadal oddają się pogańskim praktykom Saturnaliów. Wkrótce jednak zorientowano się, że nowa religia może je pomieścić. I tak np. kolczaste listki ostrokrzewu utożsamiono z cierniową koroną, zaś zwyczaj dawania podarków oraz troskę o biednych – z chrześcijańskim miłosierdziem.

Papież Grzegorz, wysyłając w VI wieku n.e. św. Augustyna na Wyspy Brytyjskie, polecił mu w okresie Bożego Narodzenia zdobić kościoły ga-

Zanim narodził się Chrystus, ludzie przez milion lat obchodzili święto przesilenia zimowego. Boże Narodzenie zastąpiło ten rytuał.

łązkami popularnego tam ostrokrzewu i bluszczu, aby w ten sposób przybliżyć nową religię. Radził także, by nie oszczędzać wołu na świąteczne biesiady, nawiązując tym do starej tradycji ludów Europy północnej, polegającej na składaniu rogatemu bóstwu ofiary ze zwierząt rogatych w dniu przesilenia zimowego.

Kościół nie mógł jednak pogodzić się z wesołymi, często rubasznymi przedstawieniami i tańcami, typowymi dla pogańskich obrzędów związanych z przesileniem zimowym. Usiłował nawet – nieskutecznie – zakazać wszelkich przedstawień w okresie Bożego Narodzenia. Ostatecznie postanowiono zmienić ich charakter i nadać im religijny wydźwięk. Powstały więc przedstawienia misteryjne i szopki, a kolędy zaczęły stopniowo wypierać tradycyjne, ludowe piosenki.

Wraz z ekspansją wiary chrześcijańskiej na północ należało pomieścić w niej pogańskie obrzędy Germanów. Pomimo dużej niechęci ówczesnej hierarchii kościelnej wobec zwyczajów związanych z kultem światła i ognia, to właśnie one stały się charakterystycznym elementem współcześnie obchodzonych świąt Bożego Narodzenia: rozświetlone drzewko, symbol nadziei, jest niczym innym, jak zapożyczeniem z tradycji krajów Europy północnej, któremu nadano nowe, chrześcijańskie znaczenie.

Mary Evans Picture Library

Wybór Prowodyra, którego zadaniem było dowodzić zabawą i siać powszechny zamęt, był częścią świątecznego rytuału.

Mary Evans/Explorer Archives

W wiekach średnich Boże Narodzenie było okresem ucztowania zarówno dla możnych, jak i dla biednych, którzy otrzymywali resztki z pańskich stołów.

Czy wiesz, że...

- **Pomimo nieustannie rosnącej popularności nowej religii, pierwsi chrześcijanie byli prześladowani przez władze rzymskie i musieli ukrywać się w podziemnych katakumbach.**
- **Chrześcijaństwo ciągle zwiększało swój zasięg, ale pod koniec X w. zaczęły rysować się coraz większe różnice między Kościołami Wschodu i Zachodu. W 1054 roku nastąpił ostateczny rozłam zwany Wielką Schizmą.**

Wieki średnie

Pod koniec IV wieku chrześcijaństwo ostatecznie wyparło kult Mitry i stopniowo objęło całą Europę. Mimo iż przesłanie Wielkiejnocy ma większe znaczenie religijne, tam gdzie tradycja obrzędów związanych z przesileniem zimowym była głęboko zakorzeniona, najważniejszym świętem w roku jest Boże Narodzenie. Kojarzy się z gościnnością i zabawą, jest okresem ważnych wizyt i zaproszeń.

Boże Narodzenie było okazją do podróży władców i uroczystych wydarzeń politycznych, takich jak na przykład koronacje. Królowie i arystokraci prześcigali się w rozrzutności, a ich uczty świąteczne przeszły do historii. Wielcy i możni tego świata delektowali się niewyobrażalnymi ilościami wykwintnego jadła, biedni resztkami z ich sto-

łów. Był to czas wolny od wszelkich zajęć – cz powszechnej zabawy. Zezwalano wówczas n wet na grę w karty. W tym bożonarodzeniowy folgowaniu uciechom wyraźnie czuje się duch dawnych Saturnaliów.

Inną cechą średniowiecznej tradycji bożonar dzeniowej była postać Prowodyra, któremu n czas świąt przekazywano nieograniczoną władz Tradycja ta prawdopodobnie wywodziła s z okresu rzymskiego, kiedy to na czas Saturnali władzę przekazywano niewolnikowi. Prowod zawieszał wszelkie zasady obowiązujące prz resztę roku i wprowadzał powszechny zam w którym każdy robił to, na co miał ochotę.

Trudno się dziwić, że Boże Narodzenie stało s symbolem rozrzutności, bałaganu i zepsucia, s jąc się solą w oku XVI-wiecznych purytanó W Szkocji od roku 1583 przez ponad trzy stul cia nie obchodzono Bożego Narodzenia, poni waż zostało ono uznane za święto pogańsk W Anglii zakaz taki wprowadził w roku 162 Olivier Cromwell. 25 grudnia miał być dnie pracy, w którym nie zezwalano na żadne urocz stości.

Rządy purytanów w Anglii nie trwały dług lecz gdy w roku 1660 król przywrócił Bo Narodzenie, święto to zatraciło już swój poga ski charakter, przeistaczając się w cichą urocz stość w rodzinnym gronie, w Europie zaczęły b wiem obowiązywać nowe wartości, sformułow ne w toku reformacyjnych i kontrreformacyjny przemian. Boże Narodzenie stało się spokojny refleksyjnym, rodzinnym świętem, jakie wszys dzisiaj znamy i kochamy.

II-IV w. n.e.: święto związane z kultem Mitry, obchodzone 25 grudnia.

336 r. n.e.: 25 grudnia Rzym obchodzi pierwsze święta Bożego Narodzenia.

VI w. n.e.: pod rządami papieża Grzegorza Kościół włącza tradycje pogańskich festiwali zimowych do obchodów urodzin Chrystusa, ustanawiając tradycję Bożego Narodzenia.

VII-XV w.: Boże Narodzenie staje się uniwersalnym chrześcijańskim świętem religijnym, zachowując jednak nadal wiele elementów pogańskich; jednocześnie staje się ważnym punktem kalendarza politycznego.

XIII w.: wzmocnienie nurtu religijnego w obchodach świąt Bożego Narodzenia przez wprowadzenie pierwszych kolęd; w 1233 r. Franciszek z Asyżu buduje pierwszą szopkę.

XVI w.: w ślad za reformacją i kontrreformacją obchody bożonarodzeniowe przyjmują formę spokojniejszych świąt skupionych wokół ogniska domowego.

Narodziny Dzieciątka

Głównym obrazem w obrzędzie bożonarodzeniowym jest scena narodzin Syna Bożego w ubogiej stajence i hołd złożony mu przez pasterzy i Trzech Króli.

Jezus urodził się w Betlejem, małej palestyńskiej wiosce położonej 8 km od Jerozolimy. Jego matka Maria wraz z mężem Józefem musieli opuścić swój dom w Nazarecie, aby wziąć udział w spisie ludności. W gospodzie, do której dotarli, nie było już miejsca, więc schronili się w stajence. W nocy, w otoczeniu bydląt, Maria urodziła syna. Wkrótce przybyli do stajenki pasterze i Trzej Królowie, aby oddać Mu cześć.

Niezwykły nastrój sztuki renesansowej pięknie oddaje przedstawiony tu we fragmencie obraz „Adoracja Królów" pędzla włoskiego malarza Antonio Vassilacchi (1556-1629).

AKG Photo

AKG Photo

Trzej Królowie i ich karawana z darami dla Dzieciny przez wiele miesięcy podążali za gwiazdą betlejemską, która wskazywała im drogę.

Getty Images

Podobnie jak ta angielska dziewczynka, miliony dzieci na całym świecie bawią się szopkami przedstawiającymi żłóbek i małego Jezusa.

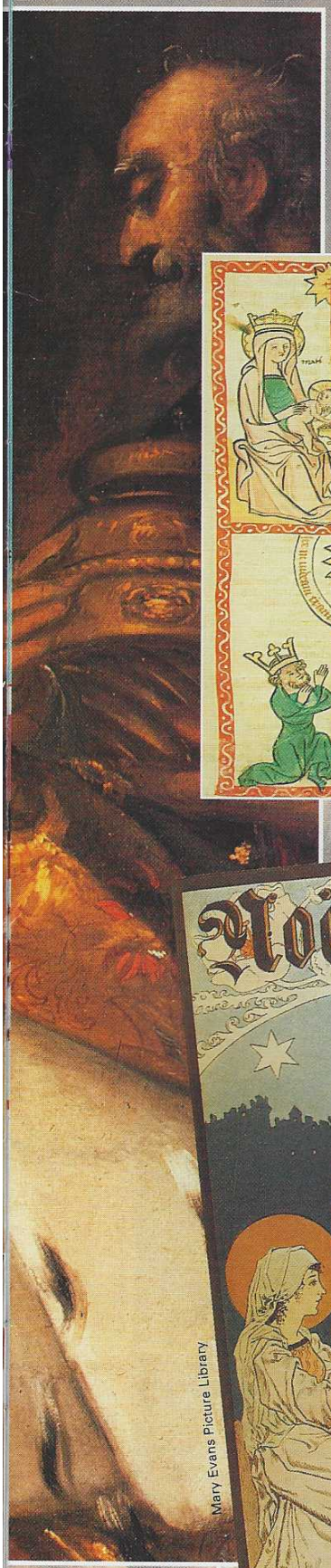

Ilustracja z niemieckiej książki przedstawiająca Trzech Króli, Jezusa i gwiazdę betlejemską (*ok.* 1360).

AKG Photo

Ilustracja w stylu art nouveau z francuskiego magazynu *L'Illustration*, przedstawiająca narodziny Dzieciątka (1895).

Mary Evans Picture Library

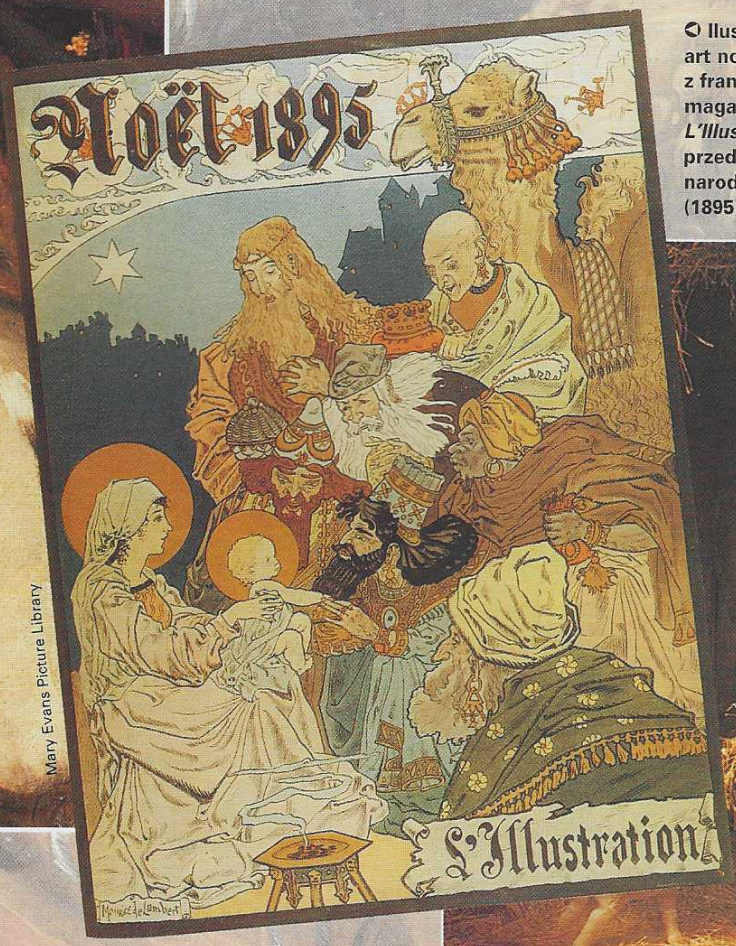

W szkołach na całym świecie dzieci odgrywają scenę narodzin Jezusa. Na zdjęciu dzieci z Andaluzji w południowej Hiszpanii.

Getty Images

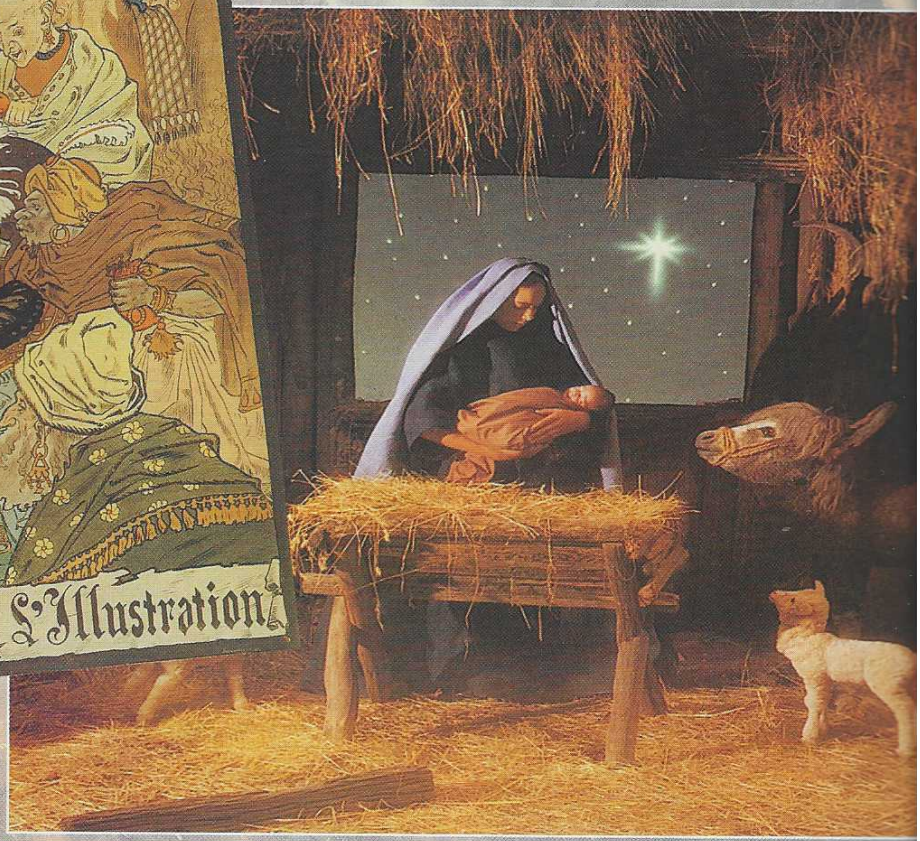

Ta współczesna szopka jest odpowiednikiem średniowiecznego „żywego obrazu".

Tradycja i zwyczaje Bożego Narodzenia

Chrześcijanie w całej Europie świętują narodziny Jezusa podczas różnych uroczystości, do których należą okolicznościowe biesiady, wymiana podarunków i inne zwyczaje.

AKG Photo

Udekorowane drzewko po raz pierwszy pojawiło się w XVII w. w Niemczech, ale są legendy o jego istnieniu już w 700 r.

Drzewko adwentowe symbolizuje miesiąc oczekiwania na Boże Narodzenie. Co tydzień zapala się kolejną świeczkę.

W tradycji chrześcijańskiej Boże Narodzenie to najważniejsze święto roku, obchodzone na całym świecie. Z historii o narodzinach Dzieciątka, wywodzą się różnorodne zwyczaje, choć pobrzmiewają w nich także echa starszych, pogańskich obrzędów.

Adwent

Adwent to okres przygotowań do Bożego Narodzenia, wprowadzony do kalendarza kościelnego w V wieku n.e. W krajach katolickich, takich jak Polska czy Austria, jest to tradycyjnie czas refleksji, postu i modlitwy. Poranna msza, nawet w dni powszednie, nadal jest tam regułą. W bardziej współczesnej tradycji zielony wianuszek z czterema świeczkami symbolizuje oczekiwanie na światło: w każdą niedzielę zapala się kolejną świeczkę, aż do świąt. Innym stosunkowo nowszym obyczajem jest kalendarz adwentowy dla dzieci.

Drzewko

Już w czasach przedchrześcijańskich rośliny wiecznie zielone odgrywały istotną rolę w obrzędach związanych z przesileniem zimowym. Ostrokrzewem i bluszczem zdobiono domostwa w całym Cesarstwie Rzymskim, jemioła zaś była rośliną świętą w pogańskich rytuałach przesilenia. Drzewko bożonarodzeniowe pojawiło się

dopiero w XVI wieku, lecz prawdopodobnie już wcześniej występowało jako drzewo rajskie w misteriach o Adamie i Ewie wystawianych w wigilię Bożego Narodzenia.

Tradycja choinek, narodziła się w Alzacji, gdzie wstawiano drzewka do domu i ubierano je ozdobami z papieru i jabłkami (nawiązanie do drzewa rajskiego). Wielkim zwolennikiem tego zwyczaju był Luter, który zalecał spędzanie świąt w domowym zaciszu, choinki szybko więc stały się popularne w protestanckich Niemczech. Nieco później obyczaj ten przejął kościół katolicki, rozpowszechniając go w krajach Europy Północnej i Środkowej.

W XIX wieku drzewko zawitało do Anglii i Francji, potem do krajów Europy Południowej. Od tej pory jest najważniejszym elementem świąt. W każdym kraju ubiera się je nieco inaczej: bombkami, cukierkami, papierowymi łańcuchami, srebrnymi i złotymi włosami anielskimi. W Wigilię lub rano w dzień Bożego Narodzenia pod choinką w wielu krajach układa się podarunki, a w niektórych tradycjach niekiedy samo drzewko bywa niespodzianką dla dzieci i gości. W krajach znajdujących się pod wpływem tradycji brytyjskiej i amerykańskiej choinkę ubiera się wcześniej.

Podarunki

Wręczanie podarunków to kolejny prastary zwyczaj wchłonięty przez Boże Narodzenie. W starożytnym Rzymie podczas grudniowego święta ku czci Saturna bogaci wymieniali się prezentami nie tylko między sobą, ale też rozdawali dary służbie i biednym. Gdzie indziej w porze zimowego przesilenia składano ofiary bóstwom, aby odpędzić złe moce. W skandynawskich wsiach nadal składa się symboliczną ofiarę, aby udobruchać domowego skrzata.

Chrześcijaństwo przejęło te obyczaje, nadając im zarazem nowe znaczenie – świąteczne podarunki wręczane dzisiaj bliskim mają upamiętniać dary, jakie Trzej Królowie złożyli małemu Jezusowi. Tradycja ta w swojej obecnej postaci rozprzestrzeniła się, podobnie jak zwyczaj wstawiania do domu zielonego drzewka, w wiekach XVIII i XIX, kiedy to Boże Narodzenie stało się uroczystością bardziej rodzinną.

Kto przynosi podarunki?

Odbiorcami świątecznych prezentów są przede wszystkim dzieci. Wszędzie tam, gdzie obchodzi się Boże Narodzenie, wierzą one w bajkową i niezi emską postać, która zazwyczaj przybywa z nieba na ziemię, by rozdawać podarunki tym, którzy na nie zasłużyli. W Ameryce, krajach skandynawskich i w północnych Niemczech jest to „Ojciec Bożenarodzenie" (*Father Christmas*), we Francji „Tatuś Bożenarodzenie" (*Papa Noel*), we Włoszech staruszka Befana (Epifania), w Niemczech, Austrii i innych krajach europejskich – „Boże Dziecko" (*Christkind*), a w Rosji Dziadek Mróz. Wszyscy oni zazwyczaj przybywają pod osłoną nocy, często w asyście aniołów lub skrzatów. Podarki kładą pod choinkę, do skarpetki lub pantofla przy łóżku, albo przy kominie. Dawniej były to nieduże zabawki, słodycze, orzechy i owoce egzotyczne, które wtedy należały do rzadkości. Od wieku XIX rozmiary i ilość prezentów stale rosną: dzisiaj nie mieszczą się one nawet w ogromnych skarpetach wywieszanych przez dzieci we Francji i Anglii. Podarunki mają zachęcić dzieci do posłuszeństwa i dlatego w niektórych krajach wysłannik niebios zjawia się wraz z ponurym i groźnym towarzyszem

AKG Photo

Postać zwana *Father Christmas* prawdopodobnie wywodzi się od historycznego św. Mikołaja.

Bridgeman Art Library

Grupa elfów pomaga „Ojcu Bożenarodzenie" w roznoszeniu prezentów.

AKG Photo

Jak widać na tej ilustracji z 1925 r., w Niemczech i w Austrii prezenty przynosi św. Mikołaj, odziany w biskupie szaty w mitrze i z pastorałem.

w Niemczech i Austrii jest to Knecht Rupprecht, a we Francji – Wujaszek Bat. Obydwaj wymierzają niegrzecznym symboliczną karę, a nawet mogą wsadzić ich do worka i zabrać ze sobą. Oto stary, okolicznościowy wierszyk z Francji:

Nazywam się Dzieciątko Jezus.
Znają mnie pobożne dzieci,
Które słuchają rodziców,
I wstają rano, aby zmówić pacierz.
Dla nich mam podarki.
A tych, którzy są uparci,
Biją siostrzyczkę,
Naprzykrzają się bratu,
Wujaszek Bat wsadzi do worka.

W tradycji przedchrześcijańskiej były to postaci symbolizujące światło i mrok zgodnie z wiarą, że w okresie przesilenia zimowego siły dobra (światło) i zła (mrok) toczą zaciętą walkę.

Z tradycją podarunków związana jest też postać świętego Mikołaja, zwiastuna bożonarodzeniowego posłania. Jego święto przypada 6 grudnia, czyli trzy tygodnie przed Bożym Narodzeniem. Mikołaj, który był biskupem Miry, został patronem piekarzy, marynarzy i dzieci. Zazwyczaj święty Mikołaj, któremu towarzyszy groźny pomocnik z poczernioną twarzą, przynosi dzieciom słodycze i owoce, ale w niektórych krajach rozdaje także prezenty.

W Holandii, Belgii i niektórych regionach północnej Francji dzień świętego Mikołaja obchodzony jest tak uroczyście jak Boże Narodzenie. W Austrii i Niemczech święty Mikołaj odziany jest w szaty biskupie i wypytuje dzieci, jak się sprawowały. Aby go przekonać, że zasługują na słodycze, które mają nadzieję znaleźć w swych bucikach po jego wizycie, muszą zarecytować wierszyk lub zaśpiewać piosenkę.

Historyczny święty Mikołaj, biskup, dostarczył też prawdopodobnie wzoru dla postaci „Ojca Bożenarodzenie" (*Father Christmas*), który odziany jest w czerwony płaszcz i mitrę, przypominające biskupie szaty. Podróżuje on po niebie saniami, wyjeżdżając z baśniowej Północnej Krainy. W miarę rozszerzania się zasięgu kultury amerykańskiej należący do tradycji amerykańskiego Bożego Narodzenia *Father Christmas* stał się obecnie najpopularniejszym dostawcą podarunków.

Różnice w bożonarodzeniowych zwyczajach Europy Wschodniej przebiegają wzdłuż linii podziału wpływów Kościołów Wschodnich i Zachodnich. Kraje tradycyjnie objęte wpływem Kościołów Wschodnich – np. Rosja czy Bułgaria – obchodzą Boże Narodzenie 7 stycznia, zgodnie z kalendarzem juliańskim. Święto to upamiętnia trzy różne wydarzenia – narodziny Jezusa, nadejście Nowego Roku i przybycie Trzech Króli do Betlejem – łącząc związane z nim zwyczaje w jedną całość.

Podobnie jak w tradycji zachodniej, jest to czas podarunków, rozdawanych tutaj przez Dziadka Mroza (przypominającego nieco zachodniego „Ojca Bożenarodzenie"), delektowania się specjalnymi potrawami, okazywania hojności i dobroci. Jest to jednak święto mniejszej wagi niż Wielkanoc, która zajmuje naczelne miejsce w kalendarzu Kościołów Wschodnich.

Mary Evans Picture Library

Legenda o św. Mikołaju, patronie dzieci i żeglarzy, mówi, że w IV w. n.e. był on biskupem w Azji Mniejszej i działał na terenie obecnej Turcji. Podziwiany był szczególnie za dobroć i hojność okazywaną biednym.

Wigilia

W pozostałych krajach europejskich święta Bożego Narodzenia są najważniejsze. Dzień poprzedzający Boże Narodzenie, a szczególnie wieczerza wigilijna, stanowi kulminacyjny punkt ich obchodów. Już podczas Adwentu piecze się ciasta, przygotowuje potrawy, robi generalne porządki. Dzieci robią ozdoby na choinkę: kolorowe łańcuchy, gwiazdki z papieru czy słomki.

W Polsce, tak i w innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej spotykamy charakterystyczne ozdoby choinkowe: Czesi i Niemcy wieszają na choince kruche, szklane bombki i barwne figurki, a Węgrzy nie wyobrażają sobie Bożego Narodzenia bez cukierków *szalon cukor*.

Polska Wigilia zaczyna się wraz z pojawieniem się pierwszej gwiazdy, niecierpliwie wypatrywanej przez dzieci. Dopiero teraz cała rodzina może zasiąść do odświętnie nakrytego stołu.

Chociaż jest to święto rodzinne, panuje zwyczaj zapraszania na tę okazję osób samotnych.

Mary Evans Picture Library

W Polsce jeszcze w XIX w. szlachta składała sobie świąteczne wizyty podróżując, w udekorowanych saniach przy blasku pochodni.

Czy wiesz, że...

- **W okresie Bożego Narodzenia Czesi przepowiadają przyszłość z przeciętego na pół jabłka. Pestki w gniazdku ułożone w gwiazdę oznaczają pomyślność, natomiast krzyż to zła wróżba.**
- **Na Węgrzech dziewczęta rzucają za siebie jak najdłuższy kawałek skórki z jabłka. Kiedy skórka upadnie na podłogę, z jej położenia można odczytać pierwszą literę imienia przyszłego męża.**
- **W Polsce duże porcje słodkiego, świątecznego maku przysparzają szczęścia w małżeństwie, a soczewica zapewnia dostatek.**

AKG Photo

Le Petit Journal

5 CENTIMES SUPPLEMENT ILLUSTRE 5 CENTIMES

DIMANCHE 29 DÉCEMBRE 1907

BOMBANCE DE NOEL
Le réveillon en famille

Mary Evans Picture Library

Bridgeman Art Library

Współczesny Mikołaj na angielskiej kartce świątecznej z początku XX w.

Francuski magazyn z 1907 r. przedstawia rodzinę zasiadającą do świątecznego stołu.

Niemiecki żołnierzyk – zabawka z końca XIX w.

Na stole jest więcej nakryć niż uczestników, na wypadek gdyby do drzwi zastukał wędrowiec, którego w tym dniu nie wolno odprawić z kwitkiem. Według starych wierzeń nieżyjący już członkowie rodziny także zbierają się przy stole.

Zgodnie z polskim obyczajem przed samym posiłkiem głowa rodziny błogosławi opłatek, którym następnie dzielą się wszyscy obecni składając sobie życzenia pomyślności. Gest ten symbolizuje jedność, pojednanie i pokój w rodzinie. Dawniej zdobione opłatki wieszano na choince.

Przypominający nieco polskie łamanie się opłatkiem zwyczaj istnieje na Węgrzech, gdzie zebrani przy stole wigilijnym dzielą się jabłkiem. Jego kragłość symbolizuje dobrobyt, pokój i wspólnotę, co dodatkowo podkreśla akt wzajemnego dzielenia się nim. Podaje się także miód z czosnkiem, aby nadchodzący rok był dobry i zdrowy. Po tym przychodzi pora na posiłek.

W Polsce składa się on z dwunastu potraw – tylu, ilu było apostołów. Wieczerza wigilijna jest ucztą postną, zamykającą Adwent. Wśród tradycyjnych potraw jest barszcz czerwony, kapusta z grochem, grzyby, kompot z suszonych owoców, śledź, kluski z makiem, kutia i najważniejsze danie – karp.

Świąteczne wróżby

Karp jest zasadniczym akcentem również na wigilijnych stołach Czechów, Słowaków i Węgrów. Ryby często kupuje się jeszcze żywe na kilka dni przed świętami i do Wigilii trzyma w wannie. Podobnie jak większość potraw karp także ma swoją symboliczną wymowę: jeżeli ma dużo łusek, gospodarze się wzbogacą, a jeżeli pływa szybko – nadchodzący rok będzie dla nich pomyślny. Wierzenia te wywodzą się z najdawniejszych czasów i niewiele mają wspólnego z chrześcijaństwem. Zwyczaj wróżb na przyszłość wiąże się z obawą, z jaką czekano kiedyś na nadejście nowego roku. Wszyscy pragnęli, aby był szczęśliwy albo chociaż żeby było wiadomo czy będzie pomyślny czy nie.

Stopniowo niektóre z tych zwyczajów przyjęły dodatkową religijną wymowę. W Polsce pod świąteczny obrus wkłada się garstkę siana dla upamiętnienia żłobu, w którym leżało dzieciątko Jezus – a po Wigilii panny wyciągają źdźbło spod obrusa, aby dowiedzieć się czegoś więcej o swojej przyszłości: zielone, krótkie źdźbło oznacza rychłe i szczęśliwe małżeństwo, różne odcienie szarości wróżą trudności w znalezieniu męża, nieszczęśliwe małżeństwo lub staropanieństwo.

AKG Photo

Kolędy i szopki

W Polsce od domu do domu wędrowały grupy kolędników, którzy śpiewali nastrojowe kolędy. Tradycja ta przetrwała do dziś, a kolędy śpiewa się nadal podczas rodzinnych spotkań.

Innym ważnym elementem polskiego Bożego Narodzenia są szopki, ustawiane w kościołach i domach prywatnych. Umieszcza się w nich czasem pieczołowicie odtworzone miniaturki znanych budynków lub scen historycznych.

Współczesne szopki nawiązują niekiedy do aktualnych wydarzeń, nierzadko znaleźć w nich można elementy humorystyczne. Każdego roku w okresie świąt na krakowskim Rynku organizowany jest kiermasz szopek, na którym można pokazać w sne dzieło lub podziwiać pomysłowość inny twórców.

Patriotyczna nuta

Większość mniejszych państw Europy Wscho niej i Środkowej musiała przez stulecia walcz o wyzwolenie spod władzy obcych najeźdźc i o niepodległość. Święta chrześcijańskie, szcz gólnie Boże Narodzenie, stwarzały okazję, a pod pozorem obrzędu religijnego zamanifest wać miłość ojczyzny oraz nadzieję na odzysk nie wolności.

W Polsce w noc wigilijną brzmiały kościel dzwony, wzywając wiernych na Pasterkę świąteczną mszę odprawianą o północy. Bic dzwonów, zwłaszcza w miastach, było symb lem oporu wobec wroga, a świąteczne nabożeństwo często wieńczyła patriotyczna pieśń.

W Wielkiej Brytanii w okresie świąt Bożego Narodzenia tradycyjnie wystawiane są pantomimy.

Mary Evans Picture Library

Kolędy bożonarodzeniowe

Obchodzone na całym świecie Święto Bożego Narodzenia zainspirowało więcej utworów muzycznych niż jakiekolwiek inne święto chrześcijańskie. Prezentujemy więc popularne kolędy z różnych krajów. Narodził nam się Chrystus, a zatem radujmy się!

Kolędy przypuszczalnie mają swoje korzenie w tańcu, który od wieków służy człowiekowi do okazywania radości, i z którym często łączy się śpiew. Na takie pochodzenie kolęd wskazuje ich starofrancuski źródłosłów (carole, czyli „taniec w koło") – choć w języku polskim słowo kolęda pochodzi od łacińskiego calendae, czyli pierwsze dni miesiąca. Muzyka stopniowo wypierała taniec i radosne utwory zaczęły przenosić się z kościołów do domów i przekształcać się w znane nam dziś wszystkim kolędy.

Jedną z pierwszych okazji do śpiewania kolęd były prawdopodobnie szopki ustawiane w kościołach przez św. Franciszka z Asyżu (1182-1226), który nauczał historii o narodzinach Zbawiciela za pomocą figur i żywych obrazów, gdyż niewiele osób w tym czasie umiało czytać i pisać. Dało to początek pieśniom opiewającym narodziny Chrystusa, które szybko stały się nieodzowną częścią świątecznego rytuału.

Początkowo słów kolęd nie spisywano, przekazując je sobie ustnie. Pierwszy istniejący drukowany zbiór kolęd, opracowany przez Wynkyna de Worde, pochodzi z roku 1521.

1 O Come All Ye Faithful

Pójdźcie, o wierni
W triumfie i z radością
Pójdźcie, ach pójdźcie do Betlejem...

Słowa i melodia tej angielskiej kolędy pochodzą z XVIII wieku. Wyraża ona wszechogarniającą radość z narodzin Chrystusa i wzywa wszystkich wiernych, aby udali się do Betlejem złożyć hołd „Królowi Anielskiemu". Kolęda zwraca się także do aniołów, polecając im, aby śpiewali w uniesieniu na chwałę Panu, składając dzięki za przyjście Zbawiciela.

2 In Dulci Jubilo

W najsłodszej radości
Cześć Panu oddamy...

W tej starej, pochodzącej z początku XV w. kolędzie język angielski przeplata się z łaciną. Kolęda głosi chwałę przybywającego w niebiańskim blasku Zbawiciela i wzywa do oddania Mu czci. Napisana została w Niemczech, ale szybko stała się popularna w innych krajach europejskich. Legenda głosi, że aniołowie śpiewali ją XIV-wiecznemu mistykowi Heinrichowi Suso.

3 Mędrcy Świata, Monarchowie

Mędrcy świata, monarchowie, dokąd się spieszycie
Powiedzcie nam, Trzej Królowie, chcecie widzieć Dziecię?

Ta polska kolęda opowiada o Trzech Królach, spieszących do ubogiej stajenki betlejemskiej, gdzie narodził się Jezus – pan bez tronu i berła. Królowie dowiadują się o niebezpieczeństwie, jakie Mu grozi. Kolęda kończy się jednak optymistycznie, obiecując Dzieciątku uwielbienie całego świata.

Zdjęcie wykonane przez Jana Rolke

Camerata Silesia Zespół Śpiewaków Miasta Katowice został założony w 1990 r. przez Annę Szostak, która jest jego dyrektorem i dyrygentem. Powstaniu Cameraty Silesia przyświecała idea stworzenia zespołu wokalistów, którzy mogą śpiewać zarówno w obsadzie kameralnej – również i partie solowe w muzyce wokalno-instrumentalnej – jak i wykonywać utwory na chór *a cappella*. Camerata Silesia skupiając się głównie na repertuarze przedklasycznym i dwudziestowiecznym, stała się w krótkim czasie najbardziej renomowanym polskim zespołem tego typu, który zapraszany jest na najważniejsze festiwale muzyczne w kraju i za granicą. Camerata nagrała 9 płyt kompaktowych, z których 2 zdobyły nagrodę fonograficzną „Fryderyk". Bierze też udział w nagraniach archiwalnych Polskiego Radia oraz audycjach telewizyjnych.

Zespół objęty jest mecenatem Urzędu Miasta Katowice, a głównym jego sponsorem jest Bank Przemysłowo-Handlowy SA.

4 Stille Nacht, Heilige Nacht

Cicha noc, święta noc
pokój niesie ludziom wszem,
A u żłóbka Matka Święta czuwa sama uśmiechnięta
Nad Dzieciątka snem...

Cicha noc to prawdopodobnie najpopularniejsza kolęda na świecie. Napisana została przez Franza Xaviera Grubera w stylu XVIII-wiecznej niemieckiej pieśni bożonarodzeniowej (Weihnachtslied), ale przetłumaczono ją na wiele języków. Opisuje wzruszającą scenę nocnego czuwania Marii i Józefa przy śpiącym w stajence małym Jezusie. Z nadejściem poranka pasterze dowiadują się od aniołów o narodzinach Zbawiciela. Zarówno słowa jak i melodia przywodzą na myśl kołysankę śpiewaną dzieciom do snu.

5 God Rest Ye Merry Gentlemen

Porzućcie troski, mili panowie, niech Bóg odpędzi wasze lęki
Pomnijcie, że narodził się dziś Chrystus Zbawiciel...

Ta stara angielska kolęda oddaje radosny i pełen podniecenia nastrój świątecznego zgromadzenia. „Mili panowie" otrzymują „radosną nowinę", że narodził się Chrystus, który zbawi nas wszystkich od mocy Szatana. Rytmiczna melodia podkreśla radość przesłania.

6 Personent Hodie

Śpiewajmy dziś z całego serca
Spieszmy w radości uwielbić Pana...

Ta łacińska kolęda w wykonaniu Chóru Katedry Canterbury z 1981 r. napisana została pod koniec XVI w. Muzykę do niej skomponował Gustav Holst (1874-1934) w 1924 r. Kolęda opowiada o Trzech Królach spieszących do stajenki, aby uklęknąć przed Jezusem i ofiarować Mu dary – mirrę, kadzidło i złoto. Narodziło się Dziecię, którego ulękną się nawet moce piekielne.

7 Jezus Malusieńki

Jezus malusieńki leży nagusieńki
Płacze z zimna, nie dała Mu matusia sukienki...

Ta polska kolęda bardzo plastycznie przedstawia ubóstwo stajenki, gdzie narodził się Jezus. Maria nie ma kolebeczki, poduszeczki, ani nawet ubranka dla syna. W stajence jest zimno, a ona może tylko okryć Go sianem i zdjętą z głowy chustką. Taki obraz nowonarodzonego Jezusa i Jego matki przedstawia ich oboje w bardzo ludzkim wymiarze – cierpienie dosięga ich tak samo jak zwykłych śmiertelników.

8 Il Est Né Le Divin Enfant

Na ziemi narodziła się Boża Dziecina
Powitajmy śpiewem Chrystusa Zbawiciela...

Ta stara francuska kolęda opowiada o spełnionej przepowiedni. Przez cztery tysiące lat świat oczekiwał na narodziny Chrystusa i związaną z tym wydarzeniem radość. Dzisiaj nareszcie nadszedł ten wielki moment i możemy świętować przy dźwięku oboju i kobzy, przepełnieni podziwem dla doskonałości nowonarodzonego Dziecięcia.

9 Hark The Herald Angels Sing

Słuchajcie jak śpiewają aniołowie
Na chwałę nowonarodzonemu Królowi...

Ta angielska kolęda, z muzyką słynnego kompozytora Feliksa Mendelssohna (1809-1847) to triumfalna pieśń ku chwale Jezusa – „nowonarodzonego Króla". Kolęda wylicza, ile dobra przyniesie Jego panowanie: nowy Król naprawi wszelkie zło i pozwoli nam odrodzić się w nowym, lepszym świecie. Grzesznicy się nawrócą i szczęście stanie się udziałem wszystkich śmiertelników.

10 Wśród Nocnej Ciszy

Wśród nocnej ciszy głos się rozchodzi
Wstańcie, pasterze, Bóg się wam rodzi...

Ta polska kolęda opowiada, jak pewnej cichej nocy dał się słyszeć głos, oznajmiający nowinę o narodzinach Chrystusa w Betlejem. Kolęda wzywa pasterzy, aby spieszyli do stajenki powitać Go i oddać Mu cześć jako Bogu. Podobnie, jak we francuskiej kolędzie Il est né, le Divin Enfant, także i tu jest mowa o czterech tysiącach lat, przez które czekano na Jego nadejście. Poszukiwania proroków i królów nareszcie dobiegły końca.

11 A La Nanita Nana

Nana, nanita nana,
Księżyc już zasnął na niebie...

Ta kołysanka nie jest wprawdzie kolędą w ścisłym znaczeniu tego słowa, ale w Hiszpanii często można ją usłyszeć w okresie świąt Bożego Narodzenia. Pochodzi z Andaluzji, gdzie matki do dziś śpiewają ją swym dzieciom do snu. Można ją także znaleźć wśród starych hiszpańskich pieśni, które zebrał i wykorzystał w swych wierszach Federico Garcia Lorca (1898-1936) – wybitny hiszpański poeta i dramaturg.

12 Ding Dong, Merrily On High

Bim-bom, radość na wysokościach
W Niebie dzwony biją...

Ta kolęda napisana została w XVI w. we Francji i początkowo służyła jako muzyka do nauki tańca. Jej rytmiczna melodia, w której słychać dzwony obwieszczające radosną nowinę szybko zadomowiła się w tradycji bożonarodzeniowej. W kolędzie pojawia się łaciński zwrot Gloria in Excelsis („chwała na wysokości") z dodanym hebrajskim słowem Hosanna, które wyraża podziw i uwielbienie.

13 Lulajże Jezuniu

Lulajże, Jezuniu, moja perełko
Lulaj, ulubione me pieścidełko...

Ta piękna polska kolęda napisana została na wzór kołysanki, którą mogłaby śpiewać każda matka, kołysząc swoje dziecko do snu. Mały Jezus płacze, gdyż jest Mu zimno i jest zmęczony. Maria zwraca się do Niego słowami pełnymi miłości i czułości – nazywa go „swoją perełką, pieścidełkiem, najpiękniejszym świata kwiateczkiem". Prosi Go, aby przestał płakać i obiecuje Mu wszelkie pociechy.

14 Oj Maluśki, Maluśki

Oj, maluśki, maluśki, maluśki kieby rękawicka
Albo li tyz jakoby, jakoby kawałecek smycka...

Ta śpiewana gwarą polska kolęda daje wyraz zdziwieniu, że Jezus porzucił wygodne życie w niebie i zstąpił na ziemski padół, gdzie zamiast niebiańskich przysmaków i śpiewu „przecudnych janiołów" czeka Go bieda i głód. Jego matka nie będzie mogła zapewnić Mu dobrobytu, jaki miałby w niebie, skąd przecież jego „tatuś kochany" Go nie wyganiał. Kolęda przynagla wszystkich, aby grali i śpiewali na pocieszenie Dziecinie, którą czeka tak trudne życie.

Chór Katedry Canterbury

Historia Chóru Katedry Canterbury sięga początków historii samego kościoła, założonego przez św. Augustyna w 597 r. W skład Chóru wchodzi 18 chórzystów i 12 kantorów, a także 18 głosów chłopięcych. Chór ma bogaty repertuar – od chorałów gregoriańskich po utwory współczesne. Od wielu wieków Chór nieprzerwanie śpiewa prawie każdego dnia. Słynące z doskonałej akustyki koncerty w Katedrze Canterbury oraz występy na trasach koncertowych w Europie i Ameryce niezmiennie cieszą się ogromnym powodzeniem wśród melomanów.

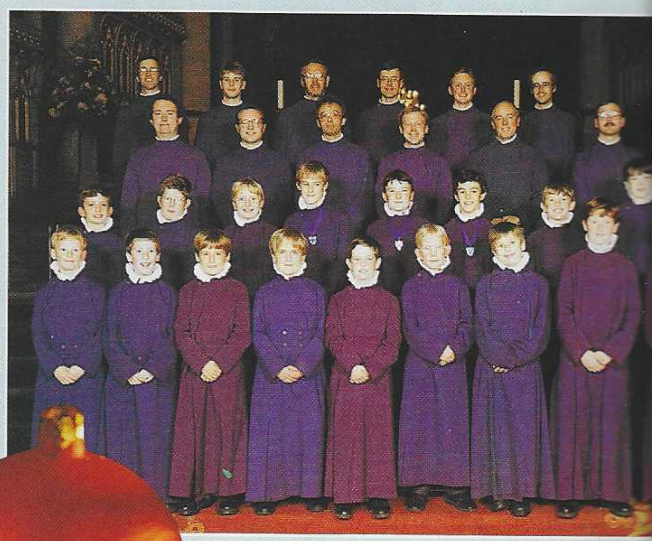

David Flood

Jak było naprawdę?

Mniej więcej 2000 lat temu miało miejsce zdarzenie znamienne dla przyszłych losów świata – narodził się Jezus. Co wiemy o tych narodzinach? Gdzie przebiega granica między otaczającymi je legendami a faktami?

Życie Jezusa opisują cztery Ewangelie – św. Mateusza, św. Marka, św. Łukasza i św. Jana, ale tylko dwie z nich poruszają temat narodzin, przy czym relacje św. Mateusza i św. Łukasza nie pokrywają się w szczegółach. Czego zatem możemy być pewni?

Datowanie narodzin

Boże Narodzenie obchodzimy 25 grudnia, przyjmując, że Jezus urodził się w roku 0 A.D., gdzie A.D. to skrót łacińskiego *anno domini*, czyli „rok Pański". Oba te określenia powstały jednak znacznie później. W rzeczywistości nie znamy dnia ani nawet miesiąca, w którym urodził się Jezus. Z całą pewnością natomiast wiemy, że przyszedł na świat kilka lat przed A.D. 0.

AKG Photo/Erich Lessing

Wiele wieków wcześniej, w różnych częściach świata obchodzono rozmaite święta zimowe, zazwyczaj w okresie przesilenia dnia z nocą, kiedy dzień jest najkrótszy. Ludy starożytne czciły Słońce i obawiały się, że tracą jego przychylność, gdy dni stawały się coraz krótsze. Odprawiane w okolicach 22 grudnia obrzędy, podczas których często rozpalano ogromne ogniska, śpiewano i tańczono, miały nakłonić bóstwo do powrotu. Również Rzymianie mieli swoje zimowe święto – Saturnalia. Oddawali wówczas cześć bogu rolnictwa – Saturnowi.

W Biblii nigdzie nie znajdziemy wzmianki o dacie narodzin Jezusa. Jedyną nikłą wskazówką jest informacja, że owej nocy pasterze pilnowali owiec. Wynikałoby stąd, że narodziny mogły mieć miejsce w cieplejszych miesiącach letnich, a nie w zimie. Nie znajdując w Biblii po-

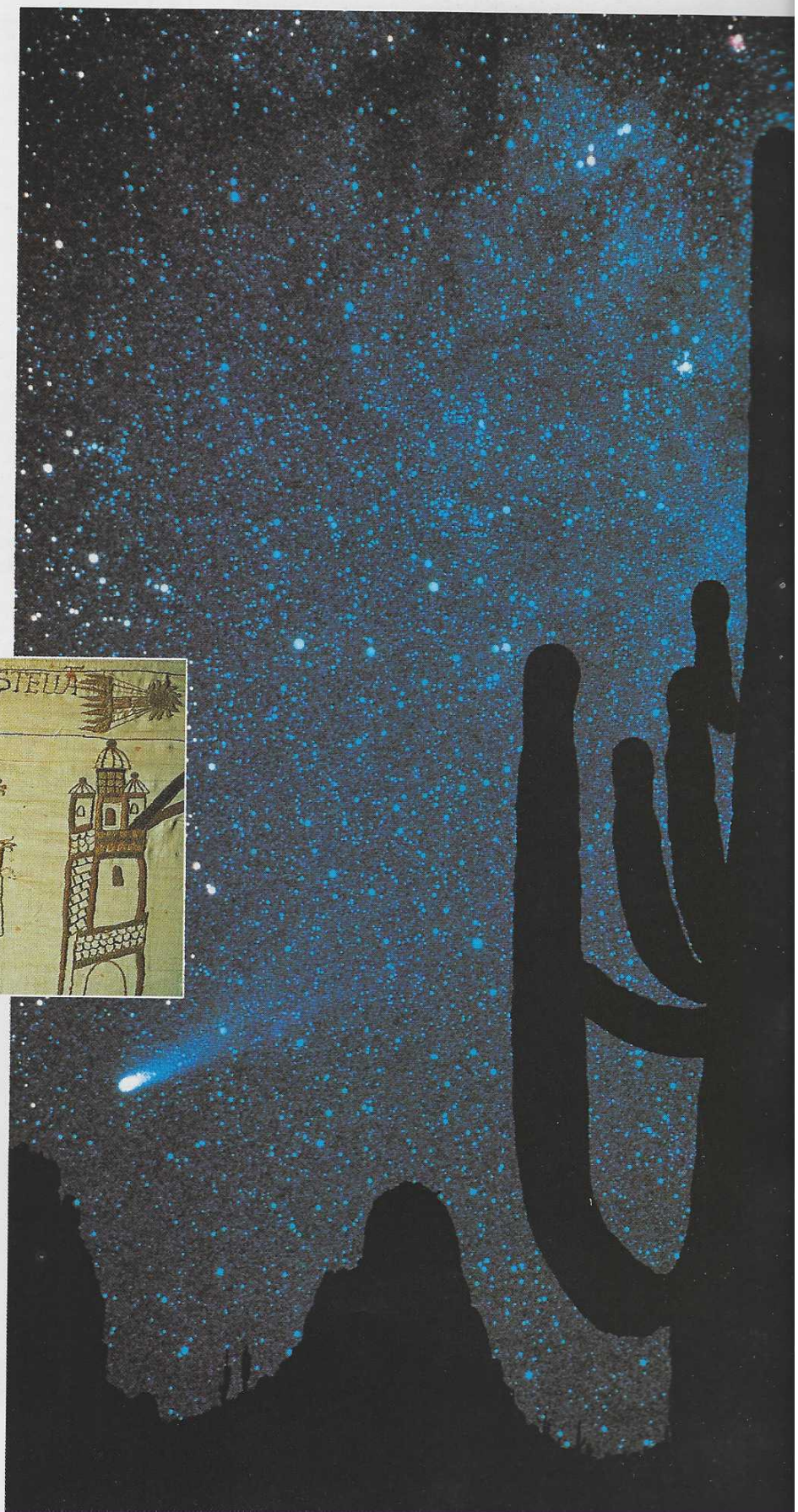
Frank Zullo/SPL

Istnieje teza, według której gwiazda betlejemska to kometa Halleya (pokazana obok w lewej dolnej części fotografii wykonanej 21 marca 1986 w Arizonie). Słynna kometa przedstawiona na arrasie z Bayeux (patrz ramka) miała się pojawić na niebie w 12 r. p.n.e.

mocnych informacji, chrześcijanie mogli sami zadecydować, kiedy chcą obchodzić narodziny Jezusa. Przez ponad dwieście lat od jego śmierci święto to nie miało ustalonej daty. Dopiero w IV wieku papież Juliusz I nakazał, aby od tej pory uroczystości oficjalne odbywały się 25 grudnia. Datę tę wybrano tak, aby święto narodzin Jezusa nakładało się na obrzędy związane z zimowym przesileniem, i by z czasem wyparło dawne święta pogańskie.

W roku 556 mnich Dionisios Exiguus opracował stosowany po dziś dzień system datowania od narodzin Chrystusa. Do jego obliczeń wkradł się jednak pewien błąd: pracowity mnich pominął cztery lata panowania cesarza Oktawiana, przez co przybliżona data narodzin Jezusa wypada kilka lat przed naszą erą. W Ewangeliach św. Mateusza i św. Łukasza pojawia się król Herod, który zmarł w 4 roku p.n.e. Niestety nie mamy więcej danych, które można by wykorzystać do ustalenia konkretnego roku. Większość badaczy datuje urodziny Jezusa między 4 i 7 r. p.n.e.

Gwiazda

Według św. Mateusza nad Betlejem świeciła gwiazda, zaznaczając miejsce, gdzie narodził się Jezus. Astronomowie postanowili zbadać, o jaką gwiazdę mogło chodzić. Zwyczajna gwiazda nie zwróciłaby niczyjej uwagi. Jedną z możliwości jest zatem kometa. Słynna kometa Halleya ukazała się na niebie w roku 12 p.n.e., czyli znacznie wcześniej.

W Chinach z kolei w roku 5 p.n.e. astronomowie obserwowali „gwiazdę–miotłę" – kometę, która ogonem omiatała nieboskłon. Zniknęła im z oczu dopiero po 70 dniach, co mogłoby suge-

Czy wiesz, że...

- **W 1995 r. w Edynburgu naukowcy zarejestrowali przypadek zjawiska zbliżonego dzieworództwu wśród ludzi. Badany przez nich trzyletni chłopiec miał w niektórych częściach ciała chromosomy żeńskie (XX), zaś w innych męskie (XY).**

- **Istnieje teoria, według której autorem Całunu Turyńskiego jest zmarły w 1519 roku Leonardo da Vinci. Artysta ten niewątpliwie posiadał talent i wiedzę anatomiczną niezbędne do stworzenia takiego dzieła.**

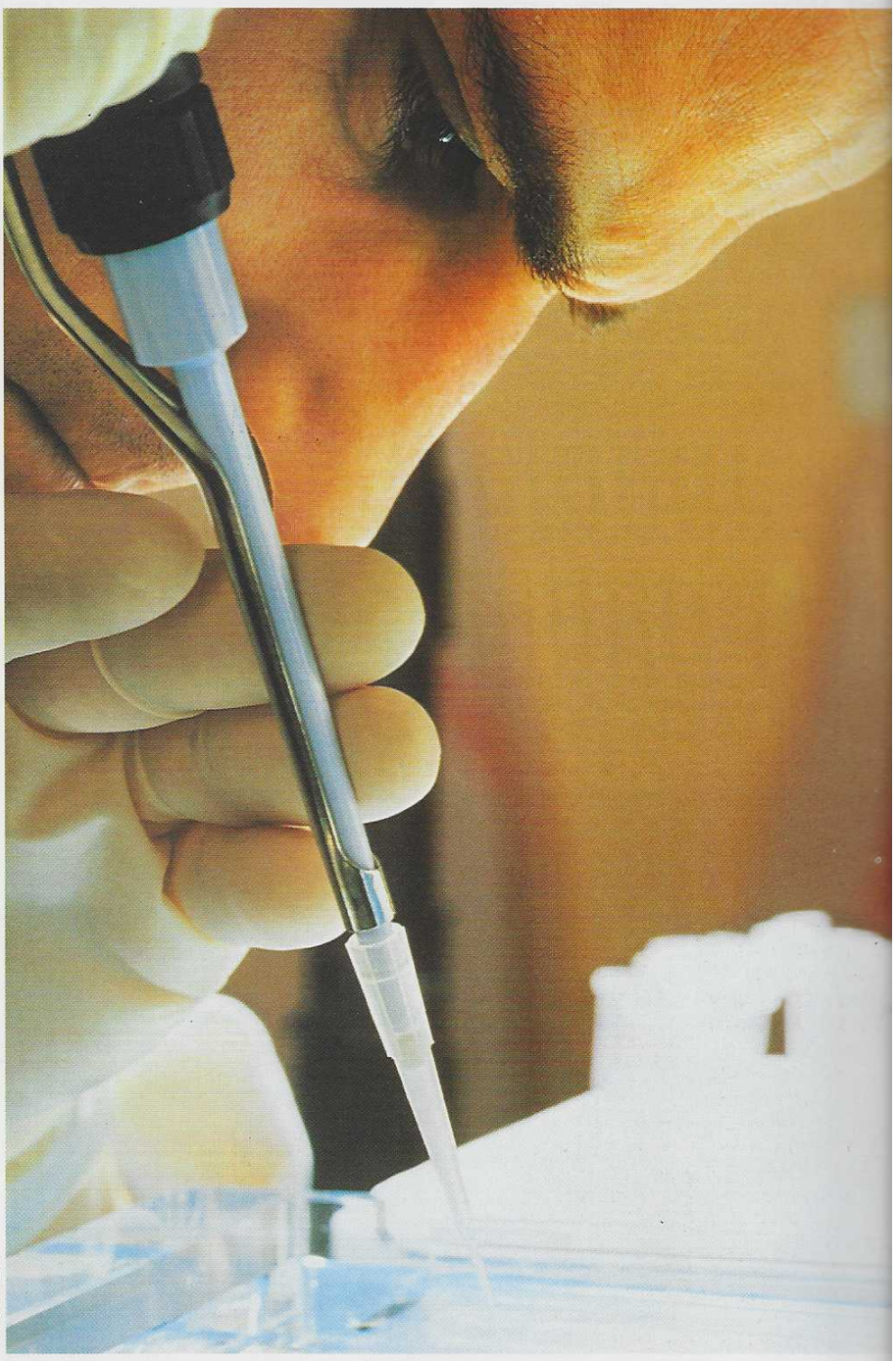

Getty Images

Ancient Art & Architecture

Aby ostatecznie ustalić datę narodzin Jezusa należałoby zbadać szczątki jego ciała lub ubrania. Niewykluczone, że wykopaliska archeologiczne (takie jak te w Syrii, przedstawione obok) w przyszłości doprowadzą do uzyskania materiału, który dostarczy próbek DNA do analizy (powyżej).

rować, że była kometą o dużej jasności. Dłu
okres jej widzialności mógł także pomóc Trze
Królom, lub Mędrcom, ze Wschodu, w i
długiej wędrówce do Betlejem.

Teoria ta ma niestety kilka luk. Po pierwsz
jeżeli gwiazda betlejemska prezentowała się
tak okazale, to dlaczego nie ma o niej wzmian
u św. Łukasza? Po drugie, Mędrcy, najprawd
podobniej kapłani perscy, zajmowali się jedyn
ruchami Słońca, Księżyca, gwiazd i plan
Podobnie jak autorzy dzisiejszych horoskopó
obserwowali znaki Zodiaku oraz położenie p
net, aby przepowiadać przyszłość. Znacznie c
kawsze byłoby dla nich zjawisko, które
szło w 7 roku p.n.e. – koniunkcja Jowisza i S
turna. Od maja do grudnia owego roku plane
te zbliżyły się do siebie trzykrotnie, co zdarza
raz na 139 lat.

To tylko jedna z wielu teorii wysuwany

przez astronomów. W rzeczywistości nikt nie wie, czym była gwiazda betlejemska, ani czy naprawdę istniała.

Pierwsze prezenty

Trzej Mędrcy są uwikłani w inną zagadkę związaną z Bożym Narodzeniem. Każdy złożył Dzieciątku podarunek. Złoto – jeden z darów – jest powszechnie znane i tak samo cenione dziś jak w czasach antycznych. Kadzidło i mirra za to mogą wydać się nam nieco dziwnym prezentem.

Jedno i drugie jest żywicą, lepką substancją otrzymywaną z kilku gatunków drzew, rosnących w Afryce północno-wschodniej i w Arabii. Od ponad 5000 lat zbiera się i używa ich jako rzadkich i kosztownych składników wonności i kadzideł. Wierzono również w ich właściwości lecznicze. Rzymianin Celsus, autor największej encyklopedii medycznej swoich czasów, zalecał stosowanie mieszaniny żywic, jaką jest kadzidło, na rany i przeciwko krwotokom, a także jako antidotum w przypadkach zatrucia cykutą. Z sumeryjskich napisów sprzed 4000 lat dowiadujemy się, że mirra leczyła bolące zęby i była stosowana jako środek odrobaczający; starożytni Grecy natomiast używali jej jako środka przeciwko stanom zapalnym jamy ustnej, leczyli nią zęby, oczy, oraz łagodzili kaszel.

Współcześni naukowcy odkryli, że dary Trzech Mędrców mają szansę znaleźć zastosowanie w medycynie dzisiejszych czasów. Oby-

James King-Holmes/SPL

Całun Turyński (w rogu po prawej) przyjęto uważać za materiał, w który spowito ciało Jezusa. W 1988 r. trzy próbki włókien poddano badaniom za pomocą węgla radioaktywnego (poniżej). Wyniki wszystkich analiz określiły materiał jako średniowieczny, kwestionując tym samym prawdziwość całunu.

AKG Photo

James King-Holmes/SPL

dwie kompozycje żywic mają właściwości odkażające, przeciwgrzybicze i przeciwzapalne. Zawarte w nich olejki działają rozkurczająco na drogi oddechowe, przez co łagodzą stany zapalne płuc, a być może także łagodne postacie astmy. Ciekawe jest również to, że mirra zawiera substancje chemiczne obniżające poziom cholesterolu we krwi i być może pomocne przy odchudzaniu.

Dzieworództwo

Jeżeli wierzyć Biblii, Jezus został poczęty w wyjątkowy sposób. To nie ojciec–człowiek lecz Duch Święty zapłodnił jego matkę. Jeżeli rzeczywiście tak było, Jezus jest pierwszym znanym przypadkiem dzieworództwa, inaczej partenogenezy, wśród gatunku ludzkiego.

Cechy fizyczne człowieka są zdeterminowane przez chromosomy, znajdujące się we wszystkich komórkach ciała. Mamy 46 chromosomów, występujących parami tak, że w każdej parze jeden chromosom pochodzi od ojca, drugi od matki. O płci dziecka decyduje jedna, konkretna para chromosomów, przy czym dwa chromosomy XX, po jednym od każdego z rodziców, dają początek dziewczynce; chromosom X od matki i chromosom Y od ojca dają początek chłopcu. I stąd pytanie: kto dał Jezusowi chromosom Y?

Dzieworództwo jest zjawiskiem powszechnym wśród pewnych gatunków zwierząt. U pszczoły miodnej i niektórych pasożytniczych os z niezapłodnionych jaj wylęgają się samce, lecz w ich komórkach znajduje się tylko połowa typowej liczby chromosomów. U innych gatunków partenogenetycznych, na przykład u pewnych błonkówek, galasówek, ryb, a nawet jaszczurek, liczba chromosomów jest typowa, za to oba człony pary chromosomów pochodzą od matki, przez co rodzą się tylko samice. Co więcej, w przypadku pewnej owocówki samica XX może przemienić się w samca XY. Wśród ludzi zjawiska tego nie odnotowano.

W roku 1995 naukowcy z Uniwersytetu

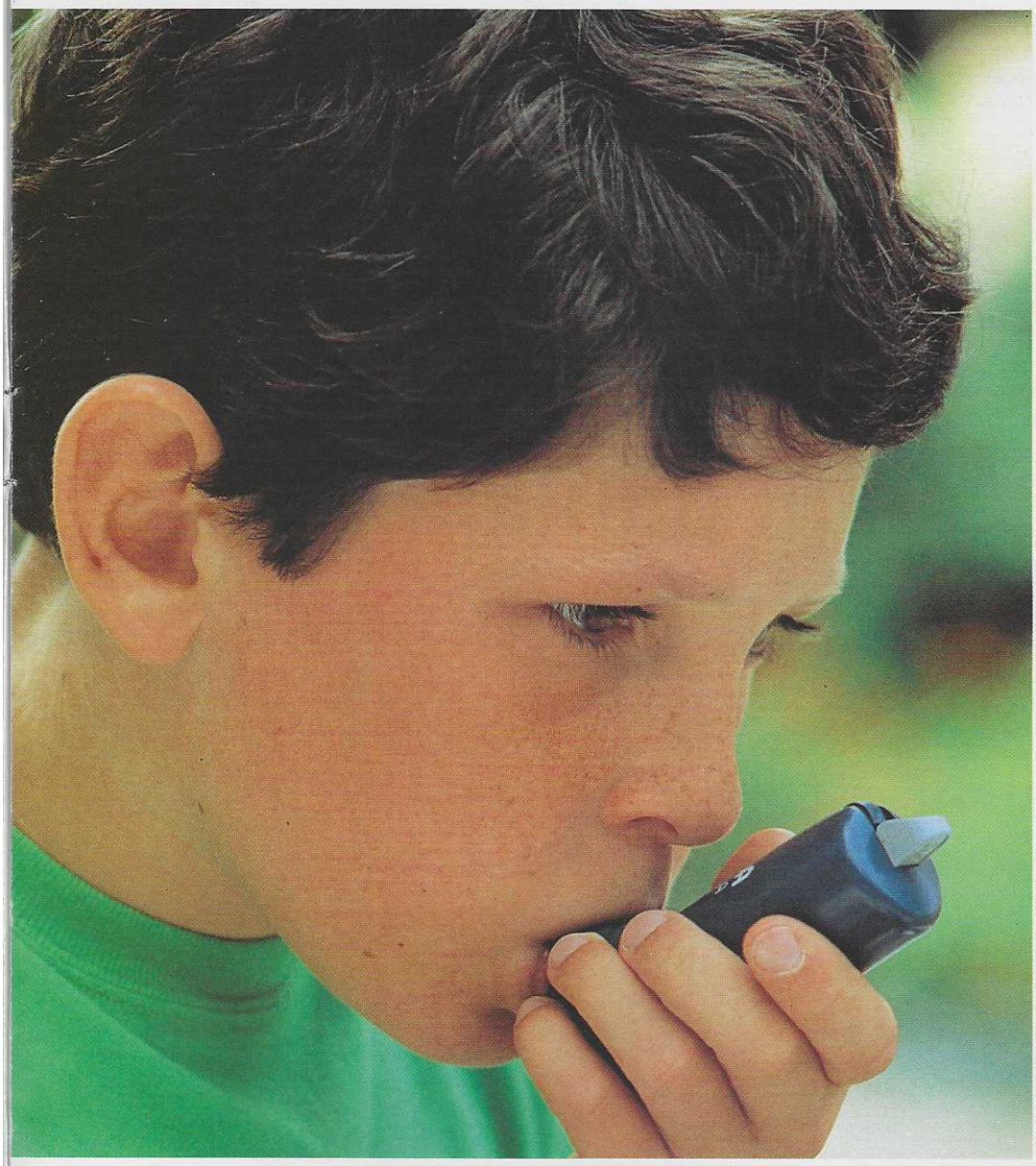

Robert Harding Picture Library

służyli się węglem radioaktywnym C–14. Wyni wykazały, że całun pochodzi z lat 1260–139 Nie jest to jednak odpowiedź ostateczna.

Autor turyńskiej podobizny Jezusa oprócz wysokich umiejętności posiadał także szerok wiedzę na temat anatomii człowieka. Style i znajomością anatomii nie dorównuje mu żade znany, XIII–wieczny artysta. Zachodzi podejrz nie, że wizerunek ten powstał jeszcze późnie Możliwe, że jest to dzieło Leonarda da Vinc który zmarł w roku 1519. On bowiem dysponował podobnymi umiejętnościami i wiedzą. Po tym rysy twarzy, długie włosy i broda na całun tak łudząco przypominają samego Leonard że być może jest to jego autoportret.

Trudno orzec, czy kiedykolwiek znajdziem odpowiedź na pytania związane z narodzinam Jezusa. W miarę postępu nauki i techniki coraz lepiej i z coraz większą dokładnością będziemy poznawać przeszłość. Nie wiadomo jednak, czy uda nam się ją w pełni odtworzyć.

Kadzidło i mirra mają pożyteczne właściwości lecznicze. Starożytni Grecy stosowali mirrę w infekcjach jamy ustnej i schorzeniach dróg oddechowych. Współcześni naukowcy odkryli przydatność mirry w leczeniu astmy.

Jaszczurki, np. kenijska agama, należą do niewielu gatunków, wśród których występuje partenogeneza, czyli dzieworództwo.

w Edynburgu mieli okazję badać szczególny przypadek. Otóż trzyletni chłopiec w niektórych częściach ciała, w tym we krwi, miał chromosomy XX, a w innych, w tym w komórkach skóry, chromosomy XY. Być może rozwinął się z jednej z komórek jajowych, której podział rozpoczął się już przed zapłodnieniem. Jedynym sposobem rozwiązania zagadki poczęcia Jezusa byłoby zbadanie komórek jego ciała. Lecz jeżeli Biblia się nie myli i Jezus zmartwychwstał, szanse na ich zdobycie są minimalne.

Tajemniczy całun

Ciało Jezusa po zdjęciu z krzyża owinięto całunem, aby je pochować. Przez wiele lat powszechnie uważano, że wiekowa tkanina, wisząca w turyńskiej katedrze, jest właśnie tym całunem. Całun Turyński, mierzący pięć metrów długości i trzy szerokości, nosi niewyraźne odciski ciała brodatego mężczyzny. Ma on rany na głowie, dłoniach i stopach, czyli zgodnie z biblijnym opisem ran ukrzyżowanego Jezusa. Oryginał czy genialny falsyfikat?

W roku 1988 pobrano próbki tkaniny i wysłano do trzech różnych laboratoriów, aby niezależnie od siebie określiły ich wiek. Badacze po-

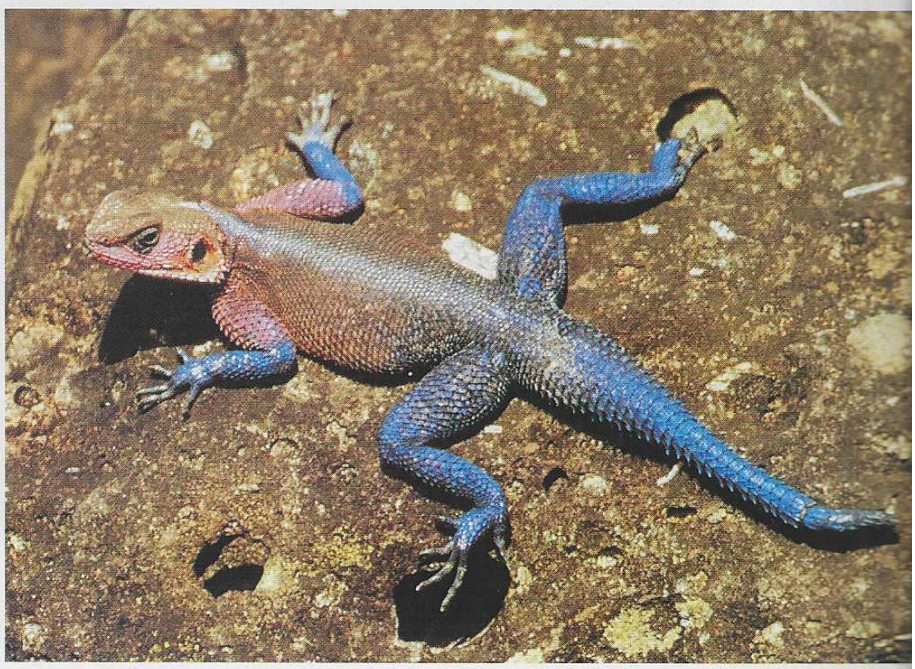

Planet Earth Pictures

Boże Narodzenie na świecie

W dzisiejszych czasach Boże Narodzenie obchodzone jest na całym świecie. Różnice w obchodzeniu świąt spowodowane są położeniem geograficznym; gdy na północnej półkuli panuje zima, na południu jest środek lata.

Święta Bożego Narodzenia to czas radości, wzajemnego obdarowywania się prezentami i religijnych uroczystości, upamiętniających narodziny Chrystusa. Sposób w jaki ludzie obchodzą święta zależy od miejsca ich zamieszkania. W północnej części USA i Kanadzie ludzie marzą o świętach pełnych śniegu. Spadające płatki puszystego śniegu tworzą świąteczny nastrój. W południowych stanach widowiskowe fajerwerki podkreślają ten okres.

Sposób obchodzenia świąt Bożego Narodzenia wiąże się również z lokalną tradycją. W Norwegii w wigilię Bożego Narodzenia dzieci wiążą w pęki kłosy zbóż i karmią ptaki. W Meksyku święta rozpoczynają się 16 grudnia, kiedy dzieci mają prawo rozbić zawieszoną u sufitu piñatę – ozdobne pudełko pełne słodyczy.

Image Bank

Katolicy

Prawosławni

Protestanci

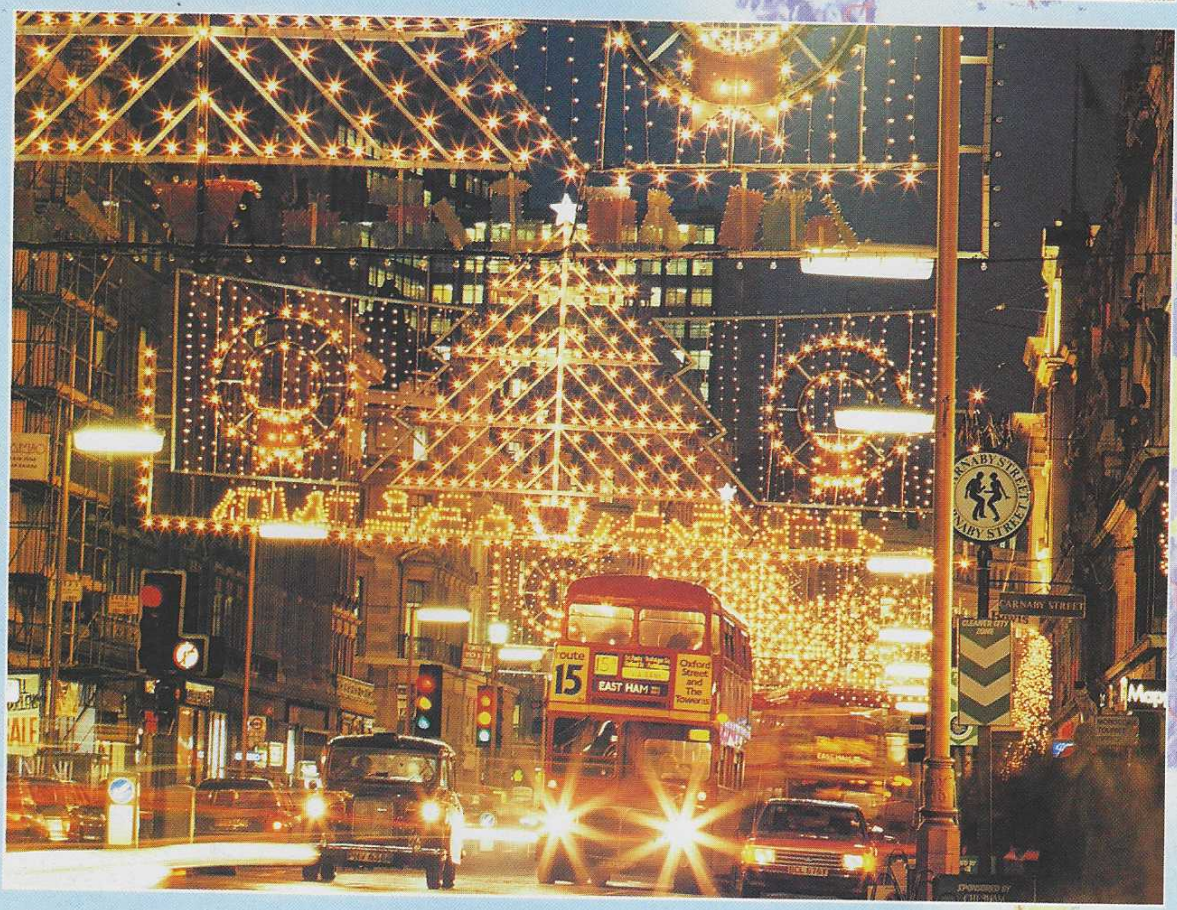

Getty Images

Zawieszane corocznie przed świętami wspaniałe świąteczne dekoracje i kolorowe światła na ulicy Regent w samym sercu Londynu przypominają o zbliżających się świętach.

Fotografia na samej górze: francuska rodzina za świątecznym stołem. W wielu domach całej Europy stół udekorowany jest z przepychem i ugina się od potraw.

Frank Spooner

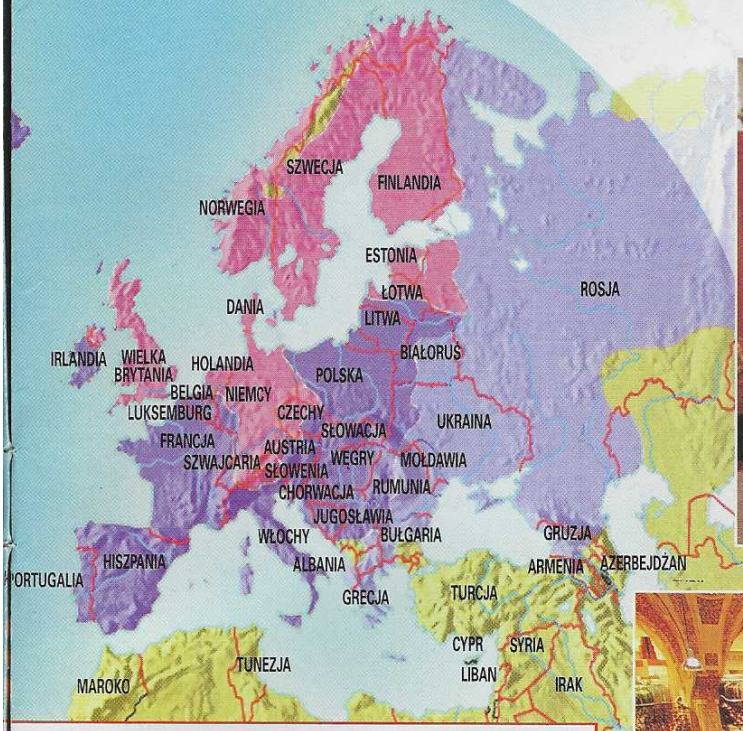

Getty Images

Święty Mikołaj odpowiada na listy w swym biurze w Finlandii. Od 1950 do 1973 r. nadeszło do niego ponad 2,9 miliona listów.

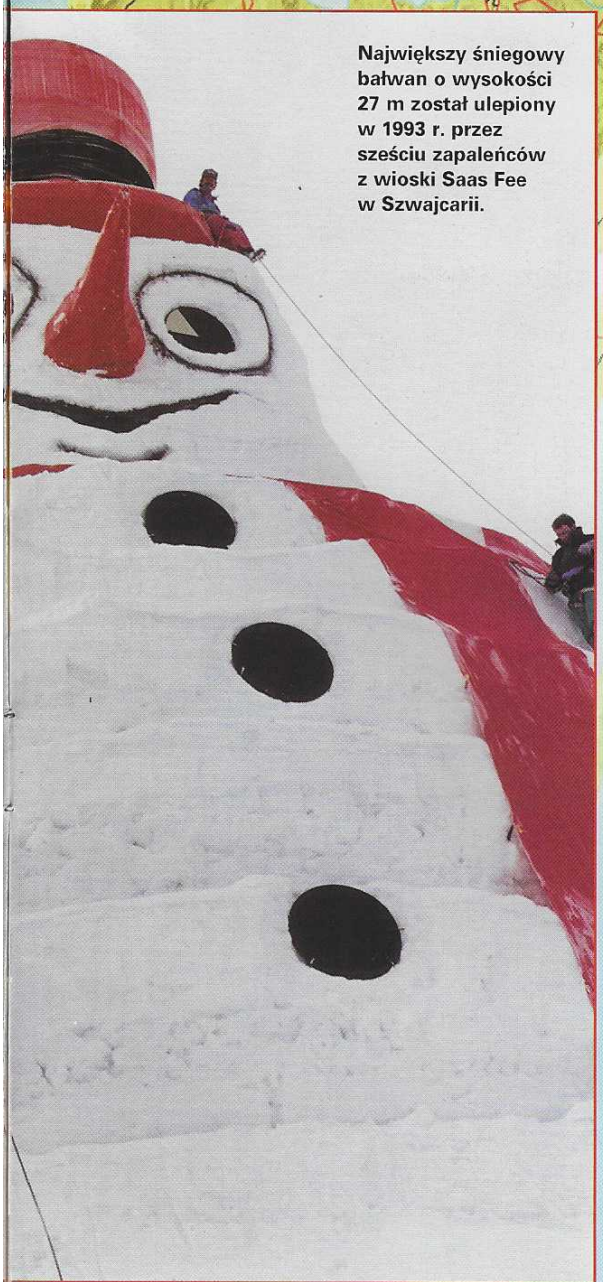

Największy śniegowy bałwan o wysokości 27 m został ulepiony w 1993 r. przez sześciu zapaleńców z wioski Saas Fee w Szwajcarii.

Getty Images

Wspaniałe świąteczne kolory przyciągają wzrok kupujących w Galeries Lafayette, ogromnym obiekcie sklepowym w Paryżu.

Topham

Grupa niemieckich uczniów w widowisku jasełkowym; dwaj chłopcy występują w przebraniu wschodnich królów.

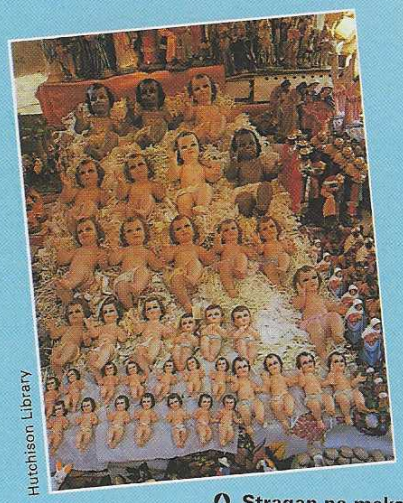

Hutchison Library

Stragan na meksykańskim targowisku wypełniony jest po brzegi glinianymi figurkami dzieciątka Jezus – w kolorze czarnym i białym do wyboru – które według tradycji umieszcza się w betlejemskiej szopce.

Religie na świecie

Chrześcijaństwo	**1667 mln**
– katolicy	*952 mln*
– protestanci	*337 mln*
– prawosławni	*162 mln*
– anglikanie	*70 mln*
– inne	*148 mln*
Islam	**881 mln**
– sunnici	*841 mln*
– szyici	*40 mln*
Hinduizm	**663 mln**
Buddyzm	**312 mln**
Religie chińskie	**172 mln**
Wierzenia plemienne	**92 mln**
Judaizm	**18 mln**
Sikhowie	**17 mln**

ALASKA
KANADA
STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI PÓŁNOCNEJ
MEKSYK
KUBA
JAMAJKA
HAITI
DOMINIKANA
BELIZE
PUERTO RICO
GWATEMALA
HONDURAS
SALWADOR
NIKARAGUA
TRYNIDAD & TOBAGO
KOSTARYKA
PANAMA
WENEZUELA
GUJANA
SURINAM
KOLUMBIA
GUJANA FRANCUSKA
WYSPY GALAPAGOS
EKWADOR
PERU
BRAZYLIA
BOLIWIA
PARAGWAJ
CHILE
URUGWAJ
ARGENTYNA
WYSPY FALKLANDZKIE/MALWINY

Katolicy
Prawosławni
Protestanci

Getty Images

Pięciu Świętych Mikołajów w nowojorskim metrze w drodze do pracy.

W Ameryce Południowej tradycje karnawałowe mieszają się z bożonarodzeniowymi. Dwaj Kolumbijczycy przebrani w stroje karnawałowo–jasełkowe.

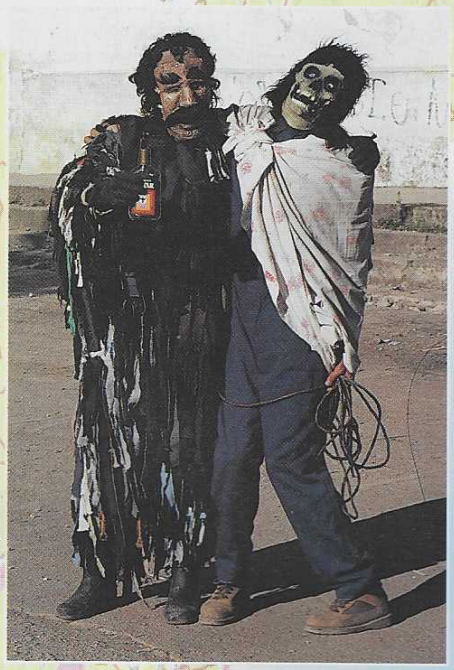

Hutchison Library

Kaktusy Sagero udekorowane barwnymi światełkami choinkowymi, Arizona w USA.

Getty Images

W krajach latynoskich Boże Narodzenie wita się puszczaniem barwnych fajerwerków. Meksykańskie dzieci bawią się sztucznym ogniem.

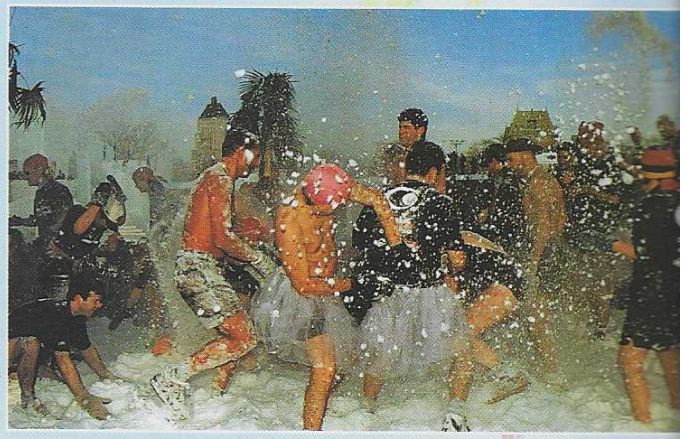

Frank Spooner

Odporni na mróz Kanadyjczycy szaleją w śniegu podczas tradycyjnego „Carnaval de la Plage" (zabawa na plaży) w Quebec.

Rex Features

Hutchison Library

Prawosławni popi uroczyście obchodzą narodziny Jezusa w Jeruzalem.

Sztuczne choinki w rozmaitych kolorach i rozmiarach wystawione na sprzedaż na ulicznym targowisku w Sajgonie, Wietnam.

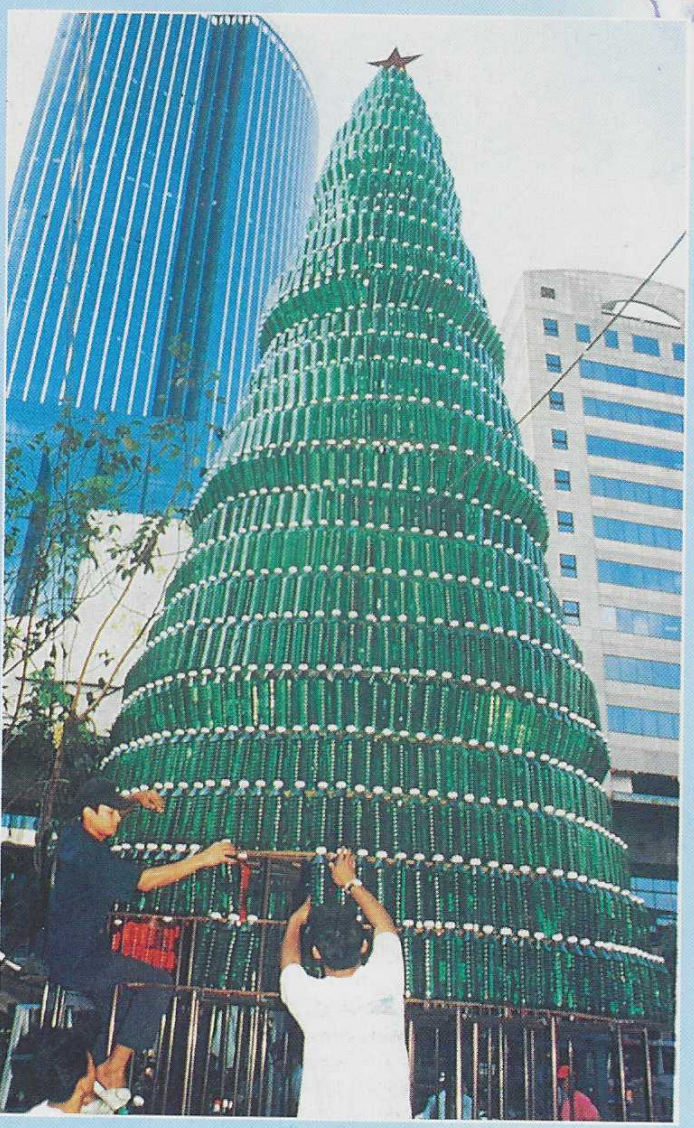

Topham

Tradycyjny świąteczny piknik na plaży Bondl Beach. Angielscy turyści obchodzą święta Bożego Narodzenia po australijsku.

Hutchison Library

Topham

Pomysłowi Tajlandczycy budują w Bangkoku gigantyczną bożonarodzeniową choinkę z pustych butelek po wodzie mineralnej.

Podczas Bożego Narodzenia etiopscy księża dla podkreślenia tego uroczystego okresu noszą szaty misternie haftowane złotem.

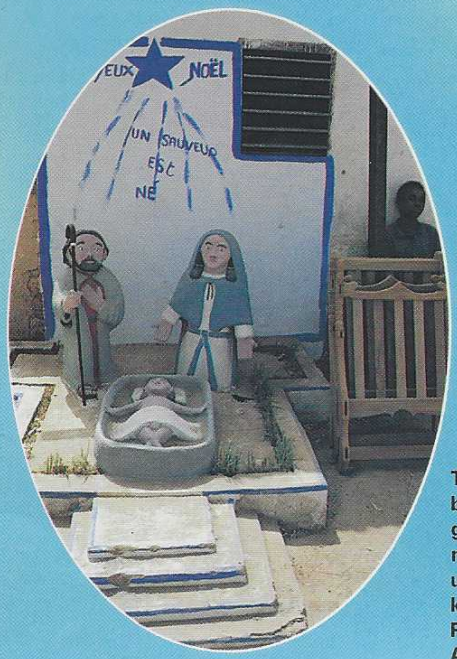

Hutchison Library

Tradycyjna szopka bożonarodzeniowa – gliniane, ręcznie malowane figurki ustawione przed kościołem w Burkina Faso w zachodniej Afryce.

Katolicy

Prawosławni

Protestanci

QUIZ

To specjalne wydanie Świata Wiedzy zawiera wiele interesujących informacji o Świętach Bożego Narodzenia. Pytania poniżej pomogą Ci sprawdzić swoją wiedzę po lekturze artykułów. Odpowiedzi znajdziesz po prawej stronie każdego z pytań.

PYTANIA

HISTORIA ŚWIATA

GENEZA BOŻEGO NARODZENIA

1. Jakie Święto obchodzono w Europie 22 grudnia przed okresem rzymskim?
2. Kim dla Rzymian był Saturn?
3. Jak nazywał się perski bóg Światła?
4. W Anglii zakazano obchodów Świąt Bożego Narodzenia w roku:
   A. 1583 **B.** 1642 **C.** 1684

SZTUKA

NARODZINY DZIECIĄTKA

1. Dlaczego Maria i Józef musieli udać się do Betlejem?
2. Kogo prowadziła do stajenki gwiazda betlejemska?
3. Jaki styl sztuki rozpowszechnił się w XVI w.?
4. Gdzie znajduje się Betlejem?

HISTORIA ŚWIATA

TRADYCJA I ZWYCZAJE ZWIĄZANE Z BOŻYM NARODZENIEM

1. Kiedy Adwent pojawił się w kalendarzu kościelnym?
2. Który z bożonarodzeniowych zwyczajów wywodzi się z Alzacji?
3. Jak nazywa się rosyjski odpowiednik angielskiego „Ojca Bożenarodzenie"?
4. W jakim kalendarzu Boże Narodzenie wypada 7 stycznia?
5. Co w święta rzucają za siebie węgierskie dziewczęta?

SZTUKA

KOLĘDY BOŻONARODZENIOWE

1. Gdzie śpiewano pierwsze kolędy?
2. Kto i kiedy wydrukował pierwszy zbiór kolęd bożonarodzeniowych?
3. Kto skomponował muzykę do angielskiej kolędy „Hark the Herald Angels Sing" („Słuchajcie jak śpiewają aniołowie")?
4. Do czego pierwotnie służyła melodia kolędy „Ding Dong Merrily on High" („Bim-bom, radość na wysokościach")?

NAUKA I TECHNIKA

JAK BYŁO NAPRAWDĘ

1. Kiedy najprawdopodobniej urodził się Chrystus?
2. Podaj dwie interpretacje zjawiska gwiazdy betlejemskiej.
3. Jak nazywał się autor największej encyklopedii medycznej w starożytnym Rzymie?
4. Ile chromosomów ma człowiek?
   A. 32 **B.** 46 **C.** 64

HISTORIA ŚWIATA

BOŻE NARODZENIE NA ŚWIECIE

1. Ilu wyznawców ma na świecie religia buddyjska?
2. Gdzie i kiedy zbudowano największego na świecie bałwana ze śniegu?
3. Ile listów wysłano na fiński adres świętego Mikołaja w latach 1950–1973?
4. Co jest charakterystycznym elementem obchodów bożonarodzeniowych w niektórych krajach Ameryki łacińskiej?

ODPOWIEDZI

1. Przesilenie zimowe.
2. Bogiem świątła.
3. Mitra.
4. B. 1642.

1. Aby wziąć udział w spisie ludności zorganizowanym przez rzymskiego cesarza Augusta.
2. Trzech Króli i ich karawanę.
3. Renesans.
4. 8 km na południe od Jerozolimy.

1. W V w. n.e.
2. Drzewko bożonarodzeniowe.
3. Dziadek Mróz.
4. W kalendarzu juliańskim.
5. Skórkę z jabłka.

1. Prawdopodobnie w szopkach bożonarodzeniowych ustawianych w kościołach przez św. Franciszka z Asyżu.
2. Wynkyn de Worde w 1521 r.
3. Felix Mendelssohn.
4. Do nauki tańca.

1. Między 7 a 4 w. p.n.e.
2. Była to kometa lub zbliżenie Jupitera i Saturna.
3. Celsus.
4. B. 46.
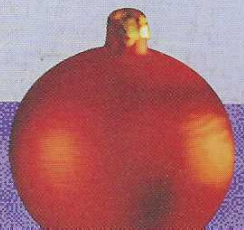
1. 312 000 000.
2. W Szwajcarii w 1993 r.
3. 2 900 000.
4. Fajerwerki.